

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**Židovství, židovské přístupy k vybraným kapitolám bioetiky a jejich
reflexe českými studenty**

Diplomová práce

Autorka: Bc. Tereza Sellnerová

Vedoucí práce: doc. MUDr. Jiří Šimek, CSc.

Datum odevzdání: 17. 8. 2011

Abstrakt

Židovství, židovské přístupy k vybraným kapitolám bioetiky a jejich reflexe českými studenty

Diplomová práce se zabývá židovstvím a židovskými přístupy k vybraným kapitolám bioetiky. Teoretická část se věnuje obecně judaismu a jeho směrům, shrnuje literární prameny judaismu, popisuje dialog mezi křesťany a Židy. Další kapitoly této práce představují svátky v židovském roce a jejich rozdělení do několika skupin, židovskou rodinu, včetně podkapitoly o těhotenství a narození dítěte a zvyků, které s tímto souvisí. V závěru teoretické části jsem srovnala tři světová monoteistická náboženství jako zdroje lékařské etiky a nastínila postoj judaismu k interrupci a asistované reprodukci. Cílem této diplomové práce je poukázat na židovské podněty pro řešení některých problémů současné bioetiky - interrupce a asistované reprodukce.

Výzkum byl proveden kvantitativní metodou a účastnili se jej studenti Pedagogické, Teologické a Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Technikou sběru dat byl anonymní dotazník. Celkem bylo rozdáno 300 dotazníků (100 na každé fakultě). Vráceno bylo 212 dotazníků. Sedmnáct dotazníků bylo však pro neúplnost vyřazeno, takže pro analýzu dat bylo použito 195 dotazníků. Hypotéza 1, *Studenti Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity mají více vědomostí o koncepcích v bioetice, včetně židovských, než studenti Pedagogické a Teologické fakulty Jihočeské univerzity*, se potvrdila. Hypotéza 2, *Studenti Teologické fakulty Jihočeské univerzity mají více znalostí o judaismu než studenti Zdravotně sociální a Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity*, se nepotvrdila. Cíl práce byl uskutečněním výzkumu splněn. Z výzkumu tedy vyplývá, že studenti Zdravotně sociální fakulty mají více znalostí o koncepcích v bioetice, než studenti zbylých dvou fakult. Jedná se především o pojetí interrupce a asistované reprodukce. Ačkoliv jsem předpokládala, že studenti Teologické fakulty budou mít více vědomostí o judaismu, než studenti Pedagogické a Zdravotně sociální fakulty, není tomu tak. Z výzkumu vyplynulo, že nejvíce vědomostí o tomto tématu mají studenti Zdravotně sociální fakulty. Diplomová práce by mohla posloužit jako studijní materiál pro studenty Zdravotně sociální fakulty, případně i jiné, fakulty Jihočeské univerzity.

Abstract

Judaism, Jewish attitudes to some chapters of bio-ethics and their acceptance by Czech students

This diploma work deals with Judaism and Jewish attitudes and approaches to some selected chapters of bio-ethics. Theoretical part is devoted to Judaism in general and its directions, summarizes literary sources of Judaism, and describes dialogue between Christians and Jews. Next chapters of this diploma work present holidays in Jewish year and their division to several groups, Jewish family, including subchapter dealing with pregnancy and birth of a child and habits related to these events. In the final section at the conclusion of the theoretical part of this diploma work I have made comparison between three world monotheistic religions as a source of medical ethics and outlined attitude of Judaism to abortion and assisted reproduction. The goal of this diploma work is to make reference to Jewish incentives for the solutions of some problems of current bio-ethics – abortion and assisted reproduction.

Research has been carried out by applying quantitative method and the students of South Bohemian University – Faculty of Pedagogy, Faculty of Theology and Medical Social faculty in the city of České Budějovice took part in the research. Technique of data collection was based on anonymous questionnaire. Total number of 300 questionnaires was distributed (100 questionnaires for each of the aforementioned faculties). 212 questionnaires of the total 300 pieces were returned to us, however 17 questionnaires of those returned to us had to be considered disqualified and had to be withdrawn from questionnaire file because of their incompleteness, which resulted in 195 questionnaires that were subject to data analysis. Hypothesis 1, *The students of Medical Social faculty of South Bohemian University have better knowledge of concepts in bio-ethics including Jewish ones than the students of Faculty of Pedagogy and Theology of South Bohemian University* proved true. Hypothesis 2, *The students of Faculty of Theology of South Bohemian University have more knowledge of Judaism than those of Medical Social Faculty and Faculty of Pedagogy of South Bohemian University* did not prove true. By accomplishing research the goal of this diploma work has been achieved and fulfilled. From the research can be deduced clearly that the

students of Medical Social Faculty have more knowledge regarding concepts in bio-ethics than the students of Faculty of Pedagogy and Faculty of Theology. It concerns primarily conception of abortion and assisted reproduction. In spite of my supposition that the students of Faculty of Theology should have more knowledge of Judaism in comparison with those of Medical Social Faculty and Faculty of Pedagogy it is not the case, however. The research showed that most knowledge of Judaism have the students of Medical Social Faculty. This diploma work may be used as a study material for the students of Medical Social Faculty or as the case may be for students of other faculties within South Bohemian University.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Židovství, židovské přístupy k vybraným kapitolám bioetiky a jejich reflexe českými studenty“ vypracovala samostatně a použila jen pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 15. 8. 2011

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce panu doc. MUDr. Jiřímu Šimkovi, CSc. za odborné rady, cenné připomínky, vstřícné a trpělivé jednání. Dále bych chtěla poděkovat svému manželovi, celé nejbližší rodině a přátelům za velkou podporu a pomoc nejen při psaní této práce, ale v průběhu celého studia.

Obsah

1. Současný stav	13
1.1 Judajismus obecně.....	13
1.2 Literární spisy judajismu.....	14
1.2.1 Tanach (Bible)	14
1.2.2 Mišna	14
1.2.3 Talmud.....	15
1.2.4 Další spisy.....	16
1.3 Směry v judajismu.....	16
1.3.1 Aškenázští a Sefardští.....	17
1.3.2 Sionisté a asimilanti.....	17
1.3.3 Ortodoxní, konzervativní, liberální a reformovaní.....	17
1.3.4 Kabalisté a chasidé.....	18
1.3.5 Judajismus v Čechách	19
1.4 Křesťané a Židé.....	21
1.5 Každodenní rituály a modlitba v životě Židů.....	22
1.6 Svátky v židovském roce	23
1.6.1 Šabat.....	25
1.6.2 Poutní svátky.....	26
1.6.3 Velké svátky	29
1.6.4 Menší svátky	31

1.6.5	Den smutku a postní dny	34
1.6.6	Nové národní svátky	35
1.7	Židovská rodina.....	36
1.7.1	Manželství.....	36
1.7.2	Rodina a domov	37
1.7.3	Těhotenství a narození dítěte	38
1.8	Zdroje lékařské etiky.....	41
1.8.1	Judaismus.....	41
1.8.2	Katolicismus	42
1.8.3	Islám.....	43
1.9	Interrupce	43
1.10	Asistovaná reprodukce	46
2.	Cíl práce a hypotézy	47
2.1	Cíl práce	47
2.2	Hypotézy	47
3.	Metodika.....	47
3.1	Použité metody a techniky sběru dat.....	47
3.2	Charakteristika a složení výzkumného vzorku	48
4.	Výsledky.....	52
5.	Diskuse	68
6.	Závěr.....	72

7. Seznam použitých zdrojů	73
8. Klíčová slova	79
9. Přílohy	80

Seznam grafů

Graf 1: Počet použitých dotazníků vzhledem k pohlaví a studované fakultě	48
Graf 2: Složení vzorku dle pohlaví	49
Graf 3: Složení vzorku dle studované fakulty	49
Graf 4: Složení vzorku dle věku	50
Graf 5: Histogram věkového složení vzorku	51
Graf 6: Úspěšnost odpovědí na jednotlivé otázky	52
Graf 7: Grafické znázornění odpovědí na otázku 1	53
Graf 8: Grafické znázornění odpovědí na otázku 2	53
Graf 9: Grafické znázornění odpovědí na otázku 3	54
Graf 10: Grafické znázornění odpovědí na otázku 4	54
Graf 11: Grafické znázornění odpovědí na otázku 5	55
Graf 12: Grafické znázornění odpovědí na otázku 6	55
Graf 13: Grafické znázornění odpovědí na otázku 7	56
Graf 14: Grafické znázornění odpovědí na otázku 8	56
Graf 15: Grafické znázornění odpovědí na otázku 9	57
Graf 16: Grafické znázornění odpovědí na otázku 10	57
Graf 17: Grafické znázornění odpovědí na otázku 11	58
Graf 18: Grafické znázornění odpovědí na otázku 12	58
Graf 19: Grafické znázornění odpovědí na otázku 13	59
Graf 20: Grafické znázornění odpovědí na otázku 14	59

Graf 21: Grafické znázornění odpovědí na otázku 15	60
Graf 22: Grafické znázornění odpovědí na otázku 16	60
Graf 23: Grafické znázornění odpovědí na otázku 17	61
Graf 24: Grafické znázornění odpovědí na otázku 18	61
Graf 25: Grafické znázornění odpovědí na otázku 19	62
Graf 26: Grafické znázornění odpovědí na otázku 20	63
Graf 27: Porovnání fakult dle odpovědí na jednotlivé otázky	65

Seznam tabulek

Tabulka 1: Základní charakteristika souboru.....	50
Tabulka 2: Správné odpovědi studentů jednotlivých fakult	63
Tabulka 3: Správné odpovědi studentů jednotlivých fakult na otázku 17 a 18	64

Úvod

Téma diplomové práce „Židovství, židovské přístupy k vybraným kapitolám bioetiky a jejich reflexe českými studenty“ jsem si zvolila z důvodu zájmu o problematiku bioetiky. Ve společnosti panuje všeobecné povědomí o odmítavém postoji římskokatolické církve k interrupci a asistované reprodukci, ovšem jak se k těmto bioetickým otázkám staví judaismus, případně další náboženství, příliš známo není. Záměrem mé diplomové práce je tedy představit judaismus a poukázat na jeho přístupy k výše popsaným bioetickým kapitolám.

Ačkoliv judaismus není jen náboženstvím, ale také kulturou židovského národa, a to velmi rozmanitou, nemáme o jeho současné podobě mnoho informací. Proto jsem se jej snažila v této práci popsat z více úhlů pohledu, které se mi jevily jako důležité pro pochopení stanovisek judaismu k výše popsaným kapitolám bioetiky. V začátku teoretické části se zabývám judaismem obecně jako náboženstvím, literárním pramenům, ze kterých vychází a také směrům, díky nimž je judaismus tak různorodý. Důležitá je také kapitola o judaismu v Čechách, neboť Praha byla v minulosti významným židovským centrem. V další kapitole se věnuji dialogu mezi křesťanstvím a judaismem. Ten má velký význam, neboť obě náboženství jsou základem naší západoevropské kultury. Židovské svátky, které jsou neodmyslitelně spjaty s životem každého Žida, jsou popsány v dalších kapitolách a podkapitolách této práce. Židovská rodina, jako jeden ze základů judaismu, je představena v další části, společně s podkapitolou o těhotenství, narození dítěte a obřízce.

Závěrečná část diplomové práce patří judaismu a dalším světovým náboženstvím jakožto zdrojům lékařské etiky, kde mimo jiné popisují principy vztahující se k této problematice a postoje daných náboženství k různým problémům bioetiky. V posledních dvou kapitolách se podrobněji věnuji tématům interrupce a asistované reprodukce z pohledu judaismu.

Ve výzkumné části této práce se zabývám vědomostmi studentů tří fakult Jihočeské univerzity o judaismu a jeho koncepcích v bioetice.

1. Současný stav

1.1 *Judaismus obecně*

Je nejstarší ze tří monoteistických náboženství, protože jeho kořeny sahají až do 18. stol. př. Kr. Z historie je doložena přítomnost Židů v Egyptě a prokázáno osídlení dnešního území Palestiny (13. - 11. stol. př. Kr.). Dějiny judaismu počínají odchodem do babylonského zajetí v 6. stol. př. Kr. (Jankovský, 2003). Judaismus můžeme v nejširším smyslu slova chápat jako kulturní, sociální a náboženský systém lidu Izraele, jako židovskou kulturu. V náboženském smyslu se jedná o víru v jednoho Boha neboli monoteismus. Z jeho vůle byly na hoře Sinaj židovskému lidu uděleny Desatero přikázání, Tóra (Pentateuch – Pět knih Mojžíšových) a další předpisy. Dle židovské víry je Bůh přítomen v tomto světě v jeho celistvosti, ale i v životě každého jedince (Lancaster, 2000). Obecně je ovšem judaismus spíše než za náboženství považován za způsob života. Judaismus zahrnuje celkový soubor židovského učení, které je obsažené v Psaném zákoně (Bibli), Ústním zákoně (Talmud) a dalších starověkých pramenech.

Dle tradice Talmudu předepisuje Tóra 613 přikázání, tzv. *micvot*, přičemž 365 je negativních („nesmíš“) a 248 pozitivních („musíš“) (Newman, Sivan, 1992). Těžké břímě micvy si židovský národ uvědomoval od počátku.

Dle židovského chápání světa není možné milovat každého člověka stejnou měrou, ačkoliv by se o to každý měl snažit. Od každého se však žádá, aby byl spravedlivý (*cadik*). Takže zatímco křesťanství klade na první místo lásku k bližnímu a charitu, židovství zdůrazňuje spravedlivost (Spiegel, 2007).

Halík také uvádí, že židovství znamená zvláštní promísení tří velkých hodnot - etnika, víry a země - v tajemnou jednotu rozmanité kultury, která je zasazena do mnoho evropských i neevropských kultur, jakož i do kultury českých zemí (Halík, 2007).

1.2 Literární spisy judaismu

1.2.1 Tanach (Bible)

Bible je nejdůležitějším a zároveň nejstarším literárním pramenem judaismu. Je složena z 39 spisů různého stáří a původu, které z velké části vznikaly zapisováním ústně tradovaných náboženských témat z prostředí židovského národa. Tento proces trval snad už od druhého tisíciletí př. Kr. do druhého století př. Kr. Většinou jsou biblické spisy psány hebrejsky, jen malé části aramejsky. V židovském prostředí je pro Bibli vžitý název Tanach, což je v podstatě akronym názvů tří částí, z nichž se hebrejská bible skládá. Jedná se o **T**óru (Zákon), **N**eviim (Proroci) a **C**htuvim (spisy). Tradičně se za nejdůležitější pokládá Tóra, tedy Pět knih Mojžíšových (Pentateuch). Někdy se označení Tóra používá pro celou hebrejskou Bibli či dokonce pro celé učení judaismu.

Třicet devět knih Tanachu je stejných jako 39 knih Starého zákona křesťanské Bible. Křesťanské označení Starý zákon pro Tanach vzniklo proto, že v křesťanství na těchto 39 spisů navazuje ještě 27 spisů tzv. Nového zákona, který byl napsán po době působení Ježíše Krista. Tanach je tedy v podstatě částí svaté knihy křesťanství a do značné míry tvoří také část Koránu (Novotný, 2001, *Literární prameny judaismu*). Konečný výběr a uspořádání knih v současnosti používaného tzv. masoretského kánonu provedli rabínské učenci kolem roku 90 po Kr. (Sokol, 2004).

Tóra je rozdělena na 54 částí tak, aby se dala přečíst o sobotách za jeden rok. Cyklus čtení vždy začíná a končí o svátku Simchat Tóra (radost z Tóry), při němž se připomíná, jak Mojžíš dostal Tóru od Hospodina na Sinaji. Tóra, jakožto nejposvátnější část Tanachu, se i dnes čte z tradičních svitků. Při jejím předčítání je liturgicky zpívána dle starobylých tradic (Novotný, 2001, *Literární prameny judaismu*).

1.2.2 Mišna

Časově i myšlenkově na Tanach navazuje Mišna. Jedná se o zápis ústní rabínské tradice, který vysvětluje a rozvíjí učení Tanachu. Počátky jejího vzniku sahají až do 6. století př. Kr., ovšem největší část vznikla v období od 1. st. př. Kr. až do 2. st. po Kr. Nejstarším shromažďovatelem těchto spisů byl Hillel v 1. st. př. Kr., od kterého také

pochází dělení Mišny na šest oddílů. První oddíl se nazývá *Zeráim* (Semena), jež pojednává o rolnictví, zemědělství ale i o právech chudých. Úvodní traktát tohoto dílu *Beráchót* (Požehnání) je pojednáním o úctě k Bohu a je zároveň také úvodem k celé Mišně. Druhá část Mišny se jmenuje *Moed* (Svátek) a zabývá se slavnostmi a zákony týkajícími se sobot, svátků apod. Třetí oddíl, který se nazývá *Nášim* (Ženy), se věnuje manželstvím, rozvodů a obecně vztahům mezi mužem a ženou.

Další díl zvaný *Nezikin* (Škody) se zabývá vztahy mezi lidmi, ale především rozebírá problémy občanského a trestního práva. Tento čtvrtý díl obsahuje traktát *Avót* (Otcové), který je nejoblíbenější částí Mišny a často se tiskne samostatně, či je součástí modlitebních knih. Pátý díl, pojmenovaný *Kodášim* (Svaté věci) pojednává o chrámové službě či obětní praxi, ale také se zabývá například pravidly porážení zvířat. Poslední oddíl se nazývá *Tehárót* (Požehnání) a zabývá se rituální čistotou lidí a věcí.

Po zničení druhého chrámu v roce 70 po Kr. se písemné uchování rabínské tradice stalo obzvláště důležitým, a proto v zapisování pokračoval rabbi Akiba se svým žákem rabbim Meírem (2. st.). Konečnou podobu dal Mišně Rabi Jehuda ha-Nasi kolem roku 200, čímž uzavřel řadu učenců zvaných *tanaím*, jež formovali základy judaismu. Další materiály, které už nejsou v Mišně, jsou shromážděny v tak zvané *Barajtė* a *Toseftė* (Novotný, 2001, *Literární prameny judaismu*). Tosefta svou stavbou odpovídá Mišně, týchž šest oddílů obsahuje stejné traktáty, také rabíni, kteří v Toseftě vystupují, odpovídají Mišně, ačkoliv ne ve stejném rozsahu. Tosefta je zhruba čtyřikrát obsáhlejší než Mišna (Stemberger, 1999).

1.2.3 Talmud

V období po uzavření Mišny se nad ní židovští učenci zamýšleli, rozvíjeli ji a komentovali. Tak v letech 200 - 500 po Kr. vznikla *Gemara* (Dokončení), která je v podstatě komentářem k Mišně. Mišna a *Gemara* dávají dohromady *Talmud* (Učení). *Gemara* je sepsána v aramejštině a zachovala se ve dvojí podobě. Palestinská verze, která je starší, stručnější a méně srozumitelná, a babylonská verze, která je daleko obsáhlejší. Díky tomu existuje Talmud Palestinský (Jeruzalémský) a Talmud babylonský, který je populárnější. Obsah Talmudu se dělí na oddíly, které mají právní

charakter (*halacha*), a na oddíly spíše vyprávěcího charakteru (*agada*). Autoři Talmudu se jmenují *amoraím*. První Talmud byl vytištěn v letech 1520 - 1523 křesťanským vydavatelem Danielem Bombergem (Novotný, 2001, *Literární prameny judaismu*).

1.2.4 Další spisy

Kromě výše zmíněných spisů čerpá judaismus z celé řady dalších zdrojů, především se jedná o komentáře k Bibli a Talmudu. Ve vykládání spisů vynikl především židovský středověký vykladač Rabi Šelomo ben Jicchak, nazývaný také Raši (1040-1105). Výkladem biblických textů se také zabývají tak zvané *Midraše*. V podstatě se také jedná o komentáře k Bibli, které popisují rabínskou tradici od 1. až do 14. století. Jsou shromážděny především v tzv. *Midraš Raba* (Velkém Midraši) k jednotlivým biblickým knihám. Nařízení týkající se rituálů a zákony pro každodenní život jsou čerpány ze spisu rabiho Josefa Karo (1488 - 1575), pojmenovaného *Šulchan aruch* (Prostřený stůl). Judaismus ale nelze omezit na pouze na několik zdrojů, vždy bude čerpat z velkého množství různorodých literárních pramenů (Novotný, 2001, *Literární prameny judaismu*).

1.3 Směry v judaismu

Již od počátků lidské společnosti je možné rozpoznat rozdíly mezi náboženskou tradicí kolem svatých jednotlivých kmenů. Ústně předávané texty, které byly později i zapisovány a z nichž vznikla Tóra a další části Bible, lze sice jen hypoteticky rekonstruovat, ovšem jejich rozdílnost je zřejmá i při dnešní četbě biblického textu. Rozdíly mezi palestinským judaismem a Židy žijícími v diaspoře (především v Alexandrii a Římě) se také projevovaly v různém pojetí biblického kánonu.

V době Ježíše se uplatňovaly dva hlavní proudy. *Saduceové* se starali o kult v jeruzalémském chrámě a za závaznou pokládali jen Tóru. Ve všem ostatním byli otevření i cizím vlivům. Oproti tomu *Farizeové* považovali za důležité i další texty. Stranou byli *Essenští*, kteří představovali uzavřenou komunitu, která připomínala pozdější křesťanské kláštery (Štampach, 2001). Vzhledem k tomu, že Židé žili

v různorodých podmínkách, utvářely se rozdílné směry i v pozdější době (Baumann, 2000), jak popisují následující podkapitoly.

1.3.1 Aškenázští a Sefardští

Jednalo se o dvě větve Židů, kteří žili rozptýlení v Evropě. *Aškenazim*, kteří původně žili v německé jazykové oblasti, se usidlovali i dále na Východě, a užívali jazyk jidiš. Zatímco *Sefardim* byli původem španělští a portugalské Židé, užívali jakyka ladino a osidlovali spíše jih a západ Evropy. V současné době mají obě skupiny své nejvyšší autority v Jeruzalémě. Aškenázští Nejvyšší rabinát a sefardští Židé Nejvyššího na Sionu. Jedná se ale spíše o autority učitelské, než o přímé vedení. Jejich učení se týká morálních, rituálních a právních otázek. Není definovaná žádná závazná věrouka. Obce mají v jednotlivých zemích velkou autonomii (Štampach, 2001).

1.3.2 Sionisté a asimilanti

V 19. století se Židé, rozptýlení po různých evropských zemích, rozešli v názoru na návrat do Palestiny. Spíše levicově a liberálně orientovaní vytvořili *sionistické hnutí*, zatímco tradičněji orientovaní stoupenci se přikláněli k názoru, že pro návrat do Izraelské země není zásadní politika a diplomacie. Vše je spíše v Božích rukou a souvisí s příchodem Mesiáše. Ještě další část obyvatelstva židovského původu, která se úplně asimilovala a do velké míry ztratila povědomí o svých národních a náboženských kořenech, se nazývá *asimilanti* (Štampach, 2001).

1.3.3 Ortodoxní, konzervativní, liberální a reformovaní

V současné době se rozlišují čtyři hlavní směry podle toho, do jaké míry se jim jeví závazné pokyny Tóry. Její základní pokyny rozvíjí a komentuje Talmud a dále je potom propracovávají rabínské autority. Jedná se o systematické vyjádření a aplikaci starobylých pokynů na různé další doby a různá prostředí, v nichž žijí Židé. *Ortodoxní* Židé dodržují všechny příkazy a zákazy a jejich komunity bývají spíše uzavřené. Příslušníci tohoto směru se obvykle poznají i podle určitých vnějších znaků, kdy muži obvykle nosí plnovousy a odívají se do černého oděvu a klobouku.

Židé, kteří se kloní ke *konzervativnímu* směru, se snaží dodržet vše, co je v daném prostředí únosné a nechtějí se příliš odlišovat od ostatní populace (Štampach, 2001). Pro konzervativní směr je typické, že nepřijímá bezpodmínečnou autoritu Šulchan aruchu¹, protože považuje za důležité neustále reinterpretovat a přizpůsobovat ustanovení halachy dle měnících se podmínek, čímž má zabránit strnulosti a stagnaci systému (Pavlincová, 2003). V současné době toto hnutí také mění svojí tvář (Barmash, 2005). Zatímco před padesáti lety se k tomuto směru hlásila většina amerických Židů, dnes členů ubývá (Wertheimer, 2005).

Reformovaní Židé v této tendenci pokračují ještě dále, což odůvodňují tím, že důležitá je především podstata Tóry. K té patří morální pravidla. Rituální předpisy však už tak důležité nejsou - mají pomáhat a ne zatěžovat. V současném americkém a evropském judaismu jde tímto směrem nejdále *liberální* směr. Ten chce podporovat judaismus, jenž bude přijatelný pro současného člověka, který je plně zapojený do života okolní společnosti. Ačkoliv se to zdá být samozřejmostí, je potřeba říci, že všechny tyto směry zahrnují lidi nábožensky orientované, a mluví se o nich jako o zbožných Židech. Přitom ale velká část obyvatel Izraele nebo lidí, kteří se k židovství hlásí i v jiných zemích, je bez náboženského vyznání. Účast na rodinných obřadech či na bohoslužbě v synagoze je věc jedna, skutečný osobní náboženský život je věc druhá (Štampach, 2001).

1.3.4 Kabalisté a chasidé

Kabalisté žijí trochu stranou všech předchozích směrů. Dnes ani netvoří hromadné hnutí, ale představují je spíše jednotlivci, pro které je talmudický judaismus pouze jakousi průpravou. V pokročilejším věku na něj totiž naváže hlubší studium pramenů. Texty se vykládají spíše alegoricky a centrem duchovního života není jen dodržování příkazů a zákazů, ale duchovní cesta po stupních vzhůru, která je znázorňována jako diagram s deseti zastaveními a liniemi, které je spojují. Tomuto diagramu se říká kabalistický strom (Štampach, 2001).

¹ Vysvětlení pojmu viz kapitolu 1.2.4

Velký význam mělo, a dodnes do jisté míry má, *chasidské* hnutí, které vzniklo v polovině 18. století v oblasti Podolí a Volyně. Jeho zakladatelem byl židovský divotvorce Jisrael ben Elizer, přezdívaný Ba'al Šem Tov (Václavík, 2001). Po genocidě Židů v Polsku, na Ukrajině, na Podkarpatské Rusi, v Maďarsku a na Slovensku se dnes vyskytuje spíše v USA a Izraeli. Na počátku toto hnutí představovalo jakousi populární mystiku či radostné náboženství chudých a prostých lidí (Štampach, 2001). Jeho podstatnými prvky bylo spojení zbožnosti a radosti ze života, důvěra k Bohu a posilnění vlastní identity (Franek, 1993). Dnes je jeho cílem vzdělávání Židů v jejich náboženství a charita (Štampach, 2001).

1.3.5 Judaismus v Čechách

Praha vždy představovala jedno z nejstarších a nejvýznamnějších židovských center ve střední Evropě. O tom, že se židovští kupci účastnili pražských trhů, nás informuje zpráva již z roku 965. Tehdy židovská osada sídlila v podhradí Pražského hradu. V druhé polovině 11. stol., kdy král Vratislav přesídlil na Vyšehrad, byla při tzv. vyšehradské cestě vytvořena další židovská osada. Po vypálení synagogy v malostranském podhradí, vznikla židovská osada blízko tržiště na pravém břehu Vltavy, v místech kde se později rozkládalo Židovské město. Židé měli v těch nejstarších dobách stejná práva, jako seskupení románských a německých kupců v Praze a zároveň se na ně vztahovala stejná knížecí pravidla. Židé zde tedy mohli obchodovat, provozovat řemesla a usazovat se – jejich obce byli zcela autonomní. V raném středověku židovská obec také představovala významné kulturní centrum, kdy zde zejména ve 12. století a na počátku století 13. působili známí učenci a náboženští myslitelé.

Důležitým bodem v historii pražské židovské obce bylo na začátku 13. století založení Starého Města. Středověká společnost, především různá církevní usnesení, omezovala hospodářskou činnost Židů jen na peněžní obchod, dále Židé museli omezit styk s křesťanským obyvatelstvem, bydlet v uzavřených čtvrtích a označovat se zvláštním označením či oděvem. Tato nařízení způsobila společenskou a ekonomickou segregaci Židů a přispěla k násilným pogromům. Proto v roce 1254 král Přemysl Otakar

II. provedl právní úpravu postavení Židů v českých zemích, ve které bylo zakázáno páchat násilí proti Židům, ničit židovské hřbitovy a synagogy a rušit židovské svátky. Dále byl ustanoven tzv. židovský soudce, který řešil spory mezi křesťany a Židy. Přesto všechno i nadále docházelo k útokům na Židy. V roce 1526 po nástupu Ferdinanda I. na český trůn, se zdálo, že postavení Židů v českých zemích se upevní, ovšem častá obvinění donutila císaře k vypovězení Židů z Prahy. Většina Židů se tedy v roce 1543 z Prahy odstěhovala. Ačkoliv dva roky nato bylo toto nařízení odvoláno, Židé museli nosit zvláštní označení v podobě žlutého kruhu na oděvu. Další vypovězení z Prahy následovalo v letech 1557 – 1563, kdy se většina Židů musela vystěhovat. Největší hospodářský a kulturní rozmach židovské obce nastal za vlády Rudolfa II., který Židy ujistil, že již nikdy nebudou z Prahy vypovězeni a potvrdil jejich dřívější privilegia. Židovská obec tak v následujících letech opět získávala svou původní samostatnost.

Přes různé katastrofy, které Židovské město postihly, vzrostl na konci 17. století počet Židů v Praze na 11 500, což z Prahy udělalo jednu z největších židovských obcí v Evropě. Ovšem až díky reformám Josefa II. došlo k zrovnoprávnění judaismu s ostatními vyznáními. Rovnoprávnost s ostatními obyvateli Židé získali rakouskou ústavou v roce 1848. Praha se tak od konce 18. století stala významným centrem židovského osvícenství. Po okupaci Prahy dne 15. 3. 1939 Židé opět zažili vyhnání. Bylo jim zakázáno vykonávat svá povolání, děti nesměly navštěvovat školy, bylo zakázáno navštěvovat restaurace a kavárny a všichni Židé museli na oděvu nosit žlutou hvězdu. Od podzimu roku 1941 do jara 1945 bylo z Prahy deportováno 45 500 židovských obyvatel do Terezína a dalších táborů, kde jich většina zahynula. Ti, kteří přežili, po válce většinou odešli do západní Evropy, Ameriky či Izraele (Pařík, 2001).

Současný judaismus byl v Čechách dlouho reprezentovaný jen Federací židovských obcí a byl oficiálně konzervativní. V poslední době ale v pražské náboženské obci panuje v jedné ze synagog spíše ortodoxní a ve druhé reformní směr. Pražský a zemský rabín Karol Sidon se sám přiklání spíše k ortodoxii. Cizinci židovského vyznání žijící v Praze, kteří byli nespokojeni s pojetím Federace a její pražské obce, vytvořili vlastní seskupení s názvem Bejt Praha (Dům Praha). Také se seskupila část pražských Židů spíše liberálního zaměření v obec s názvem Bejt Simcha

(Dům radosti), se kterou jsou do jisté míry spřízněny postupně vznikající nové židovské obce sdružené v českých zemích do Židovské liberální unie. Existují souběžně k obcím, které jsou sdružené ve Federaci.

Nezávislé zastoupení včetně rabína má v Praze intelektuální chasidské hnutí zvané Chabad (Štampach, 2001). Chabad je zkratkou třech hebrejských slov chochma, bina, da'at - moudrost, chápání a znalost. Na rozdíl od ostatních chasidských hnutí učení Chabadu zdůrazňuje, že je důležité, aby člověk studoval, učil se a snažil se pochopit cesty Boží tak, jak je toho jen schopen (Novotný, 2001, *Poselství pro lidstvo: rozhovor s lubavičským rabínem*). V České republice také vycházejí dva židovské měsíčníky, jeden konzervativnější zvaný Roš Chodeš (Hlava měsíce) a druhý liberální zvaný Hatikva (Naděje) (Štampach, 2001). Unikátním projektem je Liberecká synagoga, tzv. Stavba smíření. Její jedinečnost spočívá především v tom, že se jedná o jedinou stavbu synagogy od druhé světové války nejen na území České republiky, ale i ve střední Evropě. Byla vystavena v letech 1997-2000 na místě původní synagogy, která byla v roce 1938 nacisty vypálena. Synagoga má trojúhelníkový půdorys, připomínající část Davidovy hvězdy a tvoří samostatný blok v rámci budovy Státní vědecké knihovny (www.atlasceska.cz, Liberecká synagoga – Stavba smíření).

V České republice existuje deset židovských obcí (Praha, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Teplice, Liberec, Děčín, Ostrava, Olomouc, Brno), přičemž největší je ta pražská, která má více než 1550 členů. Dle Karola Sidona je v České republice zhruba 3 000 Židů (Dvořáková, 2001).

1.4 Křesťané a Židé

Křesťané v minulosti měli pro židovství málo pochopení a kladli důraz na rozdíly mezi křesťanskou a židovskou vírou. Dnes hledají zejména to, co obě společenství vzájemně spojuje (Baumann, 2000). Podle Tomáše Halíka se muselo mnohé stát ve společných dějinách křesťanů a Židů, mnohé ošklivé věci musely otrást lidským svědomím, aby se začal vést společný dialog křesťanů a Židů (Halík, 2009). Obě náboženství vychází ze starozákonního podání, obě věří v jednoho Boha. V několika směrech se shodnou v bohoslužebném životě a v etických principech.

Z iniciativy křesťanů i Židů byla v roce 1991 založena *Společnost křesťanů a Židů* (Baumann, 2000). Společnost křesťanů a Židů je občanské sdružení, jehož prioritním cílem je rozvíjet dialog mezi křesťany a Židy a to jak ve sféře kulturní, tak náboženské. Tento dialog má velký význam, neboť křesťanství a judaismus jsou základem západoevropské kultury. V současné době se dialog rozšiřuje i o třetí monoteistické náboženství - islám. Společnost křesťanů a Židů patří do mezinárodní skupiny podobně zaměřených organizací nazvané *International Council of Christians and Jews* (Kirschner, 2011).

1.5 Každodenní rituály a modlitba v životě Židů

Posvátný kalendářní cyklus začíná pro tradičního Žida hned ráno po probuzení. První úkony určuje, stejně jako ostatní povinnosti, halacha. Muži si nasadí čepičku zvanou *kipa* nebo také *jarmulka*, a poté co se umyjí, začínají recitovat modlitby, které vyjadřují závislost člověka na Stvořiteli a potřebu klanět se mu po všechny časy. Při bohoslužbě se začíná s modlitbami, které zdůrazňují Boží dary poznání, denního chleba a péče, a vyzdvihují vědomí židovské identity a závazky, které se z ní vyvozují. Modlit se Židé mohou buď v soukromí, nebo ve společenství. Tyto modlitby a další povinnosti jsou závazné pro muže, ale ne pro ženy, protože ty mají na starosti domácnost.

Všichni muži, kteří jsou starší třinácti let, mají povinnost modlit se třikrát denně a při ranní modlitbě si oblékat modlitební řemínky zvané *fylaktéria* či také *tfilin*. Fylaktéria jsou rituální modlitební krabičky s biblickými pasážemi, které se připevňují na čelo a většinou k levému rameni koženými pásky. Krabičky na čele znázorňují závazek sloužit Bohu celou myslí a řemínky na levém rameni připomínají službu Bohu srdcem. Ženy *tfilin* až do nedávna nenosily, zakázáno jim to ale není. Dále se muži oblékají do modlitebního pláště zvaného *talit*, který má zvláštní uzly a třásně a obléká se většinou při ranních modlitbách. Ti, kteří předčítají, jej zpravidla nosí i při odpolední a večerní bohoslužbě. Plášť má napomoci ke zbožnému naladění mysli.

Úvodní sestava ranních modliteb se skládá z biblických žalmů a rabínských modliteb, které především vyzdvihují témata stvoření, zjevení a spásy. Tím se připomíná množství historických a teologických otázek, především závislost na Bohu, a

povinnosti, kterými je člověk zavázán Bohu za jeho vedení a učení. Hlavní částí této ranní bohoslužby je vyslovení Boží jednoty (provádí se pomocí Šema²), což je pro Židy okamžikem osobního i kolektivního přiznání se k zásadám monoteismu - jednotě Boha a životě pod vládou Boží. Toto vyznání je natolik závažné, že je zvyklostí je recitovat také před spaním a jako součást vyznání hříchů na smrtelném loži. Každá bohoslužba, tedy i ranní, vrcholí modlitbou zvanou *ha-Tfila*. Při ranní verzi se modlí osmnáct zvláštních modliteb, které postupně přecházejí od chvály k prosbám. Bohoslužbu uzavírají prosby o osobní blaho a všeobecnou spásu. Odpolední (*mincha*) a večerní (*ma'ariv*) bohoslužby jsou kratší verzí té ranní (*šacharit*). Ze všeho nejdůležitější je Šema, ta se recituje dvakrát denně, *ha-Tfilin* a chvály se pronášejí při všech třech denních bohoslužbách.

Po ranní bohoslužbě následuje tradiční omývání rukou, které je doprovázeno modlitbou a vzdáním díky nad pokrmem. Po jídle opět následuje několik modliteb jako výraz poděkování Bohu. Během celého dne při zvláštních příležitostech v přírodě nebo mezi lidmi se naskytá příležitost ke zvláštním modlitbám. Z tohoto všeho lze vyčíst náboženskou vnímavost k veškerému životu jako k Božímu daru (Fishbane, 1996).

1.6 Svátky v židovském roce

Slavení svátků je v životě Židů pevně zakotveno, což již v 19. století trefně vyjádřil rabín Samson Rafael Hirsch, který řekl, že kalendář je v podstatě katechismus Židů. Židovské svátky se slaví modlitbou a společnou bohoslužbou v synagoze, ale také v rodině jsou neodmyslitelnou součástí života Židů.

Pokud bychom chtěli sledovat vývoj svátků starého Izraele, objevili bychom nomádské a agrární pozadí svátků. Některé z jejich prvků se dochovaly z kočovnického období a některé z doby, kdy izraelské kmeny přecházely od nomádského způsobu života k zemědělskému. Pro způsob přejímání a výklad svátků, které byly původně navázány na přírodní rok, jsou charakteristické dva procesy a to *teologizace* a *historizace* svátku. Teologizace znamená přísnou a jednoznačnou zaměřenost svátku na Boha a také odmítnutí jakéhokoliv přírodního kultu. Procesem historizace rozumíme

² Zvolání Šema Jisra'el znamená doslova „Slyš Izraeli“. Toto zvolání potvrzuje židovskou víru (Newman Sivan, 1992).

spojení určité události izraelských dějin s rituálními obřady svátku, jehož slavení se původně neodchylovalo od cyklického chápání času. Těmito dvěma procesy se proměnil nejen obsah a charakter jednotlivých svátků, ale i celého ročního cyklu, který už není jen kultickým odrazem ročního přírodního okruhu, ale zpřítomňuje jednání Boha v dějinách národa.

V židovském myšlení je typické lineární pojetí a organizace času. Počítání roků se v dějinách židovského národa častokrát měnilo, přičemž výchozím bodem byl odchod z Egypta, doba izraelských králů a od středověku se ujalo dnešní počítání času od stvoření světa. Toto počítání vychází z chronologie biblické v Gn 5 a 11, přičemž podle této chronologie stvoření světa připadá na rok 3760 před rokem 0. To znamená, že když připočteme toto číslo k počtu let křesťanského letopočtu, získáme odpovídající rok židovského kalendáře (např. rok 2001 = rok 5761).

Židovský kalendář je lunisolární, to znamená, že měsíce jsou počítány podle Měsíce a roky podle Slunce (Kunetka, 2001). Jednotka kalendářního měsíce je odvozena od oběhu Měsíce kolem Země, ten trvá 29,5 dne. Židovský měsíc může mít jen 29 nebo 30 dní. Jednotka roku se odvozuje od Slunce a ročních období. Pesach (Velikonoce) musí být na jaře, proto se někdy k roku přidává jeden měsíc a v tomto roce je pak 13 měsíců. V cyklu 19 let je 7 přestupných roků s třinácti měsíci (Dushinsky, 2001).

Židovský měsíc začíná vždy novem, který byl po dlouhá tisíciletí určován nikoliv výpočtem, ale pozorováním. To měla za úkol zvláštní komise sanhedrinu, která se každý 29. den v měsíci scházela v chrámu a po výpovědi dvou svědků, kteří vypověděli, že na obloze viděli srpek nového měsíce, prohlásila začátek nového měsíce. Díky soustavě ohňů zapálených na výšinách se zpráva o novoluní dostala i k Židům, kteří žili v diaspoře. Pro případ, když by se informace do diaspory nedostala zavčasu, bylo pro obce ve vyhnanství zavedeno tzv. zdvojení svátků, to znamená, že místo jednoho dne se svátek slavil dva dny, aby alespoň jeden z termínů byl pravý. Výjimku tvořil pouze Den smíření, což je den přísného postu. Ačkoliv se po zavedení pevného kalendáře už neohlašovaly začátky měsíců, zvyk zdvojení svátečních dnů přetrvává mimo Izrael dodnes a týká se poutních svátků a Nového roku.

Podle významu se svátky v židovském roce dělí na hlavní poutní svátky (Pesach, Šavuot, Sukot), velké svátky (Roš ha-šana, Jom kipur), menší svátky (Chanuka, Purim, Chodeš), dny smutku a postní dny a národní svátky (Kunetka, 2001). Výše zmíněné svátky budou podrobněji popsány v následujících kapitolách. Přehled židovského roku s jeho svátky tvoří Přílohu č. 1.

1.6.1 Šabat

Šabat je sobotní den a je jakýmsi pra-svátkem Židů. Jediný tento den má své pojmenování, ostatní dny se počítají a pojmenovávají ve vztahu k němu, např. první den (po sobotě) apod. Šabat je v podstatě jakýmsi vyvrcholením týdne. Slavení šabatu je velmi významné pro život židovské rodiny. Přípravy na šabat začínají v pátek, kdy se uklízí celý dům a připravují se pokrmy pro tři sobotní jídla. Také se pečou sobotní chleby zvané *chalot*, a při tom se odříkávají příslušné modlitby. Všechny práce, včetně pečení a vaření musí skončit do soboty, protože potom jsou zakázány.

K sobotní večeři mají všichni usednout vykoupání a slavnostně oblečení. Slavnostní stůl je pokrytý bílým plátnem a vprostřed stojí dva sobotní svícný. Na místě, kde sedí otec rodiny, leží dva sobotní chleby, které mají připomínat biblickou manú. Izraelité ji totiž sbírali na poušti každý den, kromě sedmého, a proto se šestý den sbíralo dvojnásobné množství. Tuto skutečnost připomínají dva chleby ležící na stole. Na stole je dále připraven kalich s vínem a solnička.

Když je doma vše připraveno, otec odchází do synagogy na první sobotní bohoslužbu, zatímco matka zůstává doma, aby těsně před západem slunce provedla obřad zažihání sobotních svící. Tento obřad ukazuje nezastupitelnou úlohu židovské ženy v posvěcování rodinného života modlitbou. Zhruba ve stejný čas probíhá v synagoze bohoslužba, tak zvané přijetí šabatu. Bohoslužba má následující strukturu: zpěv úvodních žalmů (šest žalmů jako šest pracovních dnů), dále kantor intonuje píseň k přijetí šabatu, kde je sobota přivítána jako nevěsta a královna. Následují další žalmy a poté večerní modlitba. Když se otec vrátí ze synagogy, všichni se pozdraví a poté děti předstupují před rodiče, aby od nich přijaly požehnání. Dříve než rodina usedne ke svátečnímu stolu, zazpívá se píseň o andělech šabatu, a poté otec rodiny poctí svou

manželku „Chválou statečné ženy“. Jakmile všichni zasednou ke svátečnímu stolu, otec začíná první sobotní jídlo zasvěcením sobotního dne (kiduš), což je obřad, který se skládá z úvodu, modlitby nad vínem, modlitby k zasvěcení sobotního dne a požehnání nad chlebem. Po tomto požehnání otec chléb láme, solí a rozdává všem přítomným. V sobotu Židé jedí polévky, brambory, zeleninu, maso a ryby, přičemž oblíbeným jídlem je pro sobotní den *šalet*, ve kterém je zelenina, ovoce a maso. Nakonec následuje zpívaná modlitba po jídle.

Šabat je zakončen bohoslužbou, která se nazývá *havdala*. Pro slavnost havdaly se používá pohár vína, který je naplněný po okraj. Symbolizuje totiž hojnost Božího požehnání, které se očekává v nadcházejícím týdnu. Dále se používá svíce spletená z několika pramenů a vonné koření, jehož vůně má zmenšit bolest z rozloučení se šabatem (Kunetka, 2001).

1.6.2 Poutní svátky

Poutní svátky jsou tři a vyjadřují základní teologické pravdy: Boží vládu, Boží zjevení a Boží prozřetelnost. Všechny poutní svátky byly dny díky a radosti, a kromě připomínky některé události dějin spásy (např. východ z Egypta) bylo jejich náplní také poděkování za úrodu (Kunetka, 2001).

Pesach

Pesach začíná v předvečer 15. nisanu a trvá sedm dní v Zemi Izraelské (Erec Jisra'el) a osm dní v zemích diaspory. Tento svátek má připomínat odchod z Egypta a vyznačuje se několika zvláštními předpisy a zvyky, z nichž nejdůležitější je absolutní zákaz kvašeného (chamecu). První a poslední den se v Erec Jisra'el světí jako sváteční, to znamená, že není povolena žádná práce. V komunitách diaspory jsou to první dva a poslední dva dny (Newman, Sivan, 1992).

Při pesachové večeři se jí nekvašený chléb (maca) kulatého nebo hranatého tvaru, přičemž těsto z mouky a vody je zpracováno na tenkou vrstvu a ihned upečeno, aby se zamezilo procesu kvašení. Jsou připravené tři porce nekvašeného chleba, které mají představovat praotce Abraháma, Izáka a Jakuba. U večeře se také pije víno,

přičemž Mišna předepisuje čtyři poháry vína, které symbolizují čtveré vyjádření vykoupení z Egypta. Pátý kalich, kalich proroka Eliáše, předchůdce mesiáše, stojí naplněný na stole, nikdo z něj ale nepije. Dalším pokrmem je zelenina, nejčastěji kořenová, nebo brambory či okurky a hlávkový salát, která se namáčí do slané vody nebo octa a symbolizuje jaro. Egyptské otroctví symbolizují hořké byliny, například křen či řeřicha, a k nim se podává hustá omáčka z rozemletých jablek, ořechů, mandlí, fíků, datlí celé skořice a trošky vína. Tato omáčka připomíná jílovitou hlínu, kterou Izraelité museli používat při stavbě faraonových měst. Dále se připravuje pečená kost se zbytkem masa připomínající beránka a ve skořápce pečené vejce, které připomíná sváteční oběti.

Celé slavnosti většinou předsedá otec rodiny, jenž má za úkol slavení řídit, pronášet modlitby apod. Podle zvyklostí je předsedající oblečen do bílého roucha, které značí čistotu a věrnost. Při slavnosti večere Pesachu mají všichni sedět pohodlně a před každým účastníkem leží Hagada, což je po Bibli nejrozšířenější židovská kniha. Slavnost Pesachu připomíná záchranu v minulosti, ale také úsilí o osvobození nejen Židů, ale také všech lidí, kteří jsou utlačováni, nemohou žít svobodně, nebo kteří nemohou vyznávat svou víru (Kunetka, 2001).

Šavuot

Šavuot, neboli svátek sedmi týdnů má předizraelský původ, jedná se v podstatě o kenaanský zemědělský svátek žní. Tento svátek byl striktně teologizován, je zaměřen na Hospodina, který je dárce úrody, a tudíž mu patří všechny prvotiny. Jednou z obětí, kterou je třeba přinést, jsou dva kvašené chleby z nové pšeničné mouky (Kunetka, 2001). Jelikož jsou Tóra a Erec Jisra'el přirovnávány k mléku. jídá se na svátek mléčné jídlo. Oblíbený je tvarohový koláč či tvarohové palačinky. Je zvykem, že se na Šavuot synagoga zdobí listím, aby byl zdůrazněn starověký svátek sklizně. V Izraeli je tento svátek státním svátkem a také příležitostí pro pouť do Jeruzaléma (Newman, Sivan, 1992).

Sukot

Sukot je třetím poutním svátkem a říká se mu také svátek stánků. Původ stavění stánků můžeme odvodit od slavnosti vinobraní, která se slavila na podzim. Ve vinicích se stavěly chatky a různé přístřešky, které sloužily k hlídání vinice apod.

Suka (stánek) a *lulav* (kytice) jsou symboly tohoto svátku a jsou užívány dodnes. Suka představuje Boží ochranu při čtyřicetiletém putování pouští. Její stavění je povinností a náboženským úkonem. Suka se buduje v zadním dvoře domu, na zahradě či verandě. Musí mít tři stěny a vchod, přičemž jedna nebo více stěn může být tvořena zdmi domu. Stěny mohou být postaveny z jakéhokoliv materiálu, ale materiál, který se používá na stavbu střechy, musí vyrůstat v přírodě (listí, sláma apod.) a střecha má být průhledná, aby přes ni byly vidět hvězdy. Suka se také hojně vyzdobuje ovocem, různými dekoracemi a kresbami. Židé během svátků tráví v sukách hodně času, hlavně při společném jídle, ale také při domácích pracích, studiu či hrách.

Lulav je slavnostní kytice složená z ratolesti datlové palmy, větví vrby, myrty a etrogu (citrusový plod připomínající citron). Když se zpívá halel (chvalozpěv), mává se touto slavnostní kyticí na všechny strany, čímž se vyjadřuje kralování Boha v celém vesmíru. V synagoze se zase s lulavem obchází místo, odkud se čte Písmo, a při tom se pronášejí prosebné modlitby. Každá složka lulavu má symbolickou hodnotu. Etrog představuje lidské srdce, myrta oči, vrba ústa a palma symbolizuje páteř člověka. Jiný rabínský výklad říká, že etrog hezky voní a dobře chutná - to jsou Židé, kteří jsou učením a konají dobré skutky. Palma má plody, které ačkoliv dobře chutnají, nijak nevoní - to jsou Židé, kteří jsou učením, ovšem nekonají dobré skutky. Židy, kteří se mohou prokázat dobrými skutky, ale ne učeností, představuje myrta, která voní, ale nemá žádnou chuť. A konečně vrba, která ani nevoní, ani nemá žádnou chuť, představuje Židy, kteří nejsou ani učením ani se nemohou pyšnit dobrými skutky. Dle tohoto výkladu Bůh řekl, že ačkoliv je každý jiný, budou Židé tvořit jeden svazek, aby jedni mohli být usmířením pro druhé, protože je nemožné je zničit (Kunetka, 2001).

1.6.3 Velké svátky

Všechny svátky židovského roku jsou charakteristické svou atmosférou, která vždy ovlivňuje celou slavnost. U šabatu je důraz kladen na odpočinek od práce, poutní svátky jsou charakteristické radostí a u velkých svátků převažuje vážnost a pokání. Zatímco poutní svátky mají charakter nábožensko-národní, velké svátky mají náplň jen náboženskou, protože člověk stojí před Bohem se svou vinou a modlitbou a pokáním chce od sebe odvrátit Boží soud. Mezi velké svátky patří Nový rok a Den smíření. Deset dnů mezi těmito dvěma svátky má být naplněno pokáním, modlitbou, dobročinností a spravedlností, kdy každý věřící Žid má poznat své hříchy, litovat jich a vyznat je.

Roš ha-šana (Nový rok)

Tento svátek, jenž by se dal doslovně přeložit jako „hlava roku“ se slaví dva dny, a to jak v diaspoře, tak v Izraeli. Dle Talmudu jsou na Nový rok otevřeny tři knihy: kniha zavržených, kniha zachráněných a kniha těch, kteří jsou mezi těmito dvěma skupinami. O těch se rozhodne až desátý den v Den smíření. Pokud budou shledáni jako hodní, budou zapsáni k životu, pokud ne, budou zapsáni jako zavržení. Toto přesvědčení se projevuje také v pozdravu, kterým se Židé zdraví v Den smíření po večerní bohoslužbě a který projevuje přání být zapsán k dobrému roku.

Typickým symbolem tohoto svátku je roh (šofar), který se dříve používal při chrámové bohoslužbě. Může se použít roh z ovce, kozy, antilopy či gazely, ale ne kraví roh, který připomíná modloslužbu zlatému teleti. Nový rok se z tohoto důvodu nazývá též den troubení a je v něm přikázáno pamětní troubení. Zvuk rohu připomíná několik událostí: stvoření, zjevení na hoře Sinaj, napomínání proroků, zboření chrámu, ale také vzpomíná na obětování Izáka, den soudu, potřebu obrácení a vykoupení Izraele. Když se v synagoze rozezná zvuk rohů, nikdo by neměl zůstat lhostejný a přeslechnout výzvu Boha k obrácení. Zvuk rohu je výrazem modlitby a volání k Bohu o smilování. Synagoga je při slavnostní bohoslužbě vyzdobena především do bílé barvy, i muži jsou oblečení v bílé roucho zvané *kitl* (Kunetka, 2001). Pro oslavu příchodu nového roku jsou typická sváteční jídla. Nejprve se jí ryba, která je symbolem množení, poté sladké

jablko a med jako symbol sladkosti nadcházejícího roku. Také je zvykem během celého prvního měsíce namáčet chléb do medu místo soli (Dushinsky, 2001).

Jom kipur (Den smíření)

Den smíření je dnem pracovního klidu, přísného postu a shromáždění na bohoslužbě. Tento den je pro Židy nejsvětějším ze všech svátků, často je také nazýván velkým dnem či sobotou všech sobot. Ústředním motivem celého svátku je pokání, vyznání hříchů a jejich odpuštění. Rabíni poukazují na to, že po vykonání smířících obřadů jsou Židům odpuštěny jen hříchy vůči Bohu. Hříchy, kterými se Židé provinili vůči bližnímu, budou odpuštěny teprve tehdy, když hříšník dostane odpuštění od bližního, vůči kterému se provinil. Ten má povinnost mu z celého srdce odpustit.

Dny mezi Roš ha-šana a Jom kipur jsou dny naplněné pokáním. Židé se scházejí na ranních bohoslužbách, při kterých se modlí selichot, což jsou smírné a kající modlitby (Kunetka, 2001). Smyslem těchto modliteb je získat odpuštění od Boha. Účelem je prohloubit vnitřní rozpoložení a atmosféru pokání spíše než navozovat nárek (Newman, Sivan, 1992). Den před tímto svátečním dnem je slavnostní a přípravný. Židé se nesmí postit, zvykem je dát almužnu, navštívit hřbitov a usmířit se se všemi. Odpoledne se vykoná rituální koupel v mikve³ a po odpolední modlitbě se podává poslední jídlo před celodenním postem. Samotný Den smíření je dnem, ve kterém je také zakázána péče o tělo a manželský styk. Také by se neměly nosit kožené boty, protože před Boha nelze předstoupit v botách, které byly zhotoveny ze zvířete (Kunetka, 2001). Dále je zakázáno používání kosmetických prostředků, toaletních potřeb a mytí, kromě očí a prstů. Zároveň platí všechny zákazy jako o šabatu (Bachranová, Smejkal, 2007).

Jídelní stůl je připraven slavnostním způsobem, kdy kromě dvou sobotních svící se zapaluje ještě třetí, která má hořet po celý svátek. Než se večer odchází na slavnostní bohoslužbu, rodiče žehnají svým dětem, a k obvyklému sobotnímu požehnání se ještě připojuje prosba o Boží pomoc. Synagoga bývá slavnostně osvětlena a jak v oděvu účastníků, tak ve výzdobě převládá bílá barva. Bílé roucho je symbolem nevinnosti a

³ Lázeň s čistou přírodní vodou

čistoty, která má být dosažena vnitřním obrácením. Protože Židé jsou pochovááni v bílém rouchu, bílá barva také připomíná smrt.

Na Jom kipur se koná pět bohoslužeb. Na počátku večerní bohoslužby je vyhlášeno, že je dovoleno modlit se i s těmi, kteří překročili zákon. Toto dovolení vyhlašuje soudní dvůr, který tvoří rabín a dva starší židovské obce. Používá se k tomu zvláštní formule rabiho Meira ze 13. století. Všichni ti, kteří neuposlechli ustanovení obce, a bylo jim tím pádem zakázáno účastnit se bohoslužeb, se tento den mohou znovu do modlitby zapojit. Poté následuje zpěv, který vyhlašuje za neplatné všechny sliby, přísahy, povinnosti a závazky mezi člověkem a Bohem, které někdo vykonal z donucení či z lehkomyšlnosti, a nyní je nemůže splnit. Tento obřad ulehčuje jeho svědomí. Text tohoto zpěvu je v aramejštině, a je zazpíván třikrát s důrazem na dynamiku od *piano* k *forte*.

Další částí bohoslužby v Den smíření je vyznání hříchů, které se recituje desetkrát. Někteří z Židů tráví v synagoze celou noc a modlí se. Ráno se pak všichni shromáždí k bohoslužbě, která trvá celý den. Jakmile se blíží soumrak, začíná závěrečná modlitba (*nejla*), po níž podle tradice dochází k uzavření nebeských bran a modlitby za odpuštění už k nim nedolehnu. Poté zazní zvuk šofaru, který oznamuje konec nejposvátnějšího dne v roce. Židé se domů rozcházejí v radostné naději, že dostali Boží odpuštění (Kunetka, 2001).

1.6.4 Menší svátky

Kromě poutních a velkých svátků slaví Židé také další svátky, které vznikly na základě historických událostí v životě izraelského národa a nejsou zmíněny v Tóře. Do této kategorie patří Chanuka, Purim, Roš chodeš, Tu be-švat a Lag be-omer (Kunetka, 2001).

Chanuka (Posvěcení chrámu)

Chanuka jsou osmidenní svátky, které začínají 25. Kislevu, a připomínají úspěšné makabejské povstání proti náboženskému pronásledování, které vyvolali Syřané za Antiocha IV. Epifana ve 2. Stol. Př. Kr. Toto povstání osvobodilo Jeruzalém

a znesvěcený Chrám, který byl poté opět zasvěcen službě Bohu. Odtud pochází i název Chanuka, „svátek zasvěcení“ (Newman, Sivan, 1992). Jedna legenda v Talmudu uvádí, že při obnově chrámu nebyl nalezen olej pro sedmimamenný svícen. Židé našli pouze malou zapečetěnou nádobu, ve které byl olej pouze na jeden den. Stal se ale zázrak. Toto malé množství oleje vydrželo živit svícen po osm dní, než se opatřil nový olej.

Jediným symbolickým obřadem a zároveň krásnou rodinnou tradicí je zapalování svícnu (chanukija, moderněji menorah), přičemž během doby, kdy svíce hoří, se nepracuje a rodina si užívá chvíle společenství a vzájemné blízkosti. Hrají se hry, zpívá se, vyprávějí se různé příběhy. Svíce na chanukiji obvykle zapaluje otec. Je zvykem dávat svícen do okna jako veřejné přiznání k židovství. Tento svícen se také zapaluje v synagoze a bývá umístěn před schránkou Tóry. Jako tradiční jídlo Židé o tomto svátku jedí koblihy a bramborové placky (levivot, latkes).

Svátek Chanuka je slaven jako slavnost světel a časově se shoduje s obdobím adventu v křesťanském liturgickém roce (Kunetka, 2001).

Purim (svátek losů)

Tento svátek se slaví 14. adaru, v přestupném roce pak v druhém adaru. Název svátku je odvozen ze slova „pur“, což znamená kostky nebo také hazardní hra. Tento svátek má totiž připomínat záchranu Židů v perské diaspoře před genocidou, kdy úředník krále Achašveróše Haman chtěl pomocí losů určit den jejich vyhlazení, jak o tom vypráví kniha Ester.

Mezi povinnostmi, které se mají splnit tento den, patří posílání dárků přátelům a chudým, čtení Tóry, radostné hodování či zákaz smutku a postu. Pro bohoslužbu o tomto svátku je charakteristická četba megily. Megila znamená roli či svitek a jedná se o kterýkoliv z Pěti svitků (Píseň písní, Rut, Pláč, Kazatel, Ester). Pokud se užije označení megila bez dalšího určení, znamená to vždy knihu Ester, která se čte o svátku Purim.

Celý svátek má atmosféru radostného veselí připomínající karneval. Slavnostní jídlo se koná v odpoledních hodinách. Obvykle se jí solený hrách a fazole. Typické jsou také trojhranné koláčky plněné směsí máku, datlí a švestek, které se nazývají Hamanovy

taštičky. Další zvyklostí tohoto dne je také výměna dárků mezi přáteli a posílání dárků potřebným, většinou se jedná o jídlo (Kunetka, 2001).

Roš chodeš (svátek novoluní)

Jelikož je židovský kalendář vázán na fáze měsíčního cyklu, má začátek nového měsíce, stejně jako úplněk, význam nejen chronologický, ale také náboženský.

Je zvykem vyhlášovat začátek nového měsíce v synagoze. V předvečer Roš chodeš se slaví tzv. malý Den smíření, z něž má vyzařovat jedna dvanáctina smiřující síly Nového roku a Dne smíření. Tento zvyk vznikl v 16. století mezi kabalisty v Palestině a rozšířil se přes Itálii do střední a severní Evropy, neortodoxní Židé ho nezachovávají. Při začátku nového měsíce si má člověk uvědomit možnost nového začátku, přičemž nov je znakem mravní obnovy a vnitřního obrácení. Když byla objevena souvislost mezi měsíčním a ženským cyklem, chtěly některá emancipační hnutí dosáhnout slavení tohoto svátku jako „svátku židovské ženy“. Někteří ortodoxní členové knesetu (Parlament státu Izrael) volají po obnovení svátku Roš chodeš, čímž by se získal jeden nebo dva volné dny v každém měsíci navíc pro ty, kteří pracují šest dní v týdnu.

Tu be-švat (svátek 15. ševatu)

Tento svátek se slaví na znamení začínajícího jara v izraelské zemi a bývá také označován jako Nový rok stromů. Slaví se v době, kdy v Izraeli rozkvétají ovocné stromy. V posledních několika desetiletích se v Izraeli tento svátek slaví jako Svátek stromů, kdy se mládež účastní obřadu výsadby stromků, čímž je zdůrazněna povinnost pokračovat v obnovování židovské vlasti. V diaspoře je tento svátek vzpomínkou na spojení s touto zemí (Kunetka, 2001).

Lag be-omer (33. den omeru)

Tento svátek připadá na 18. den měsíce ijaru. Za doby druhé osvobozené války Židů proti Římanům, za povstání Bar Kochby ve 2. století po Kr., podleho mnoho žáků rabiho Akivy velké epidemii moru, která zázračně 18. ijaru ustala

(Kunetka, 2001). V tento den má izraelská mládež ve školách volno a pořádá ohňostroje, na univerzitách se také slaví Den studentstva a koná se mnoho svateb (Newman, Sivan, 1992).

1.6.5 *Den smutku a postní dny*

Postní dny v židovském kalendáři jsou dny, kdy se buď celá obec, nebo jen někteří jedinci zdržují jídla a pití. Hlavním postním dnem je Den smíření, který je zároveň svátkem. Nové postní dny mají připomínat tragické události z dějin národa, mají vyvolat bolest, zármutek, ale také naději. 9. den měsíce av je dnem národního smutku a tak nejzávažnějším dnem této kategorie.

Tiša be-av (9.av)

Tento den je nejsmutnějším z celého židovského roku. Také je to den přísného postu, který trvá od západu slunce do večera příštího dne a který je výrazem smutku nad událostmi národních dějin. Jedná se o dvě tragédie dějin národa – zničení prvního Domu (r. 586 př. Kr.) a zničení druhého Domu (r. 70 po Kr.). K oběma těmto událostem mělo dojít právě 9. dne měsíce av. Vzpomíná se také na další smutné události, které jsou s tímto dnem spojeny. Například Bar-Kochbovo povstání v roce 135 po Kr., vyhoštění Židů z Anglie v roce 1290 a vyhnání Židů ze Španělska roku 1492. Příprava na den smutku začíná už tři týdny před ním, kdy se nekonají svatby ani jiné zábavy a ortodoxní Židé se v tomto období ani neholí ani si nestřihají vlasy.

První den v měsíci av začíná období devíti dnů, kdy je zvykem nejíst maso a nepít víno. Na den smutku se nenosí kožená obuv a je zakázán manželský styk. Židé se v tento smuteční den účastní bohoslužeb v synagoze, při kterých sedí na zemi či na nízkých stoličkách. Jsou zapáleny pouze svíce a schránka na Tóru a bima⁴ jsou odhaleny, v některých synagogách se dokonce zahalují do černého plátna. Při bohoslužbě se čtou Jeremiášovy nářky, které připomínají zničení prvního chrámu. V tento den jsou také v Izraeli uzavřena kina, divadla, restaurace a v televizi se nevysílají zábavné pořady. V Jeruzalémě se mnoho Židů setkává u Západní zdi, což je

⁴ Pódium nebo řečniště v synagoze se čtecím pultíkem.

jediné torzo zničeného chrámu, aby zde mohli recitovat kinot (žalozpěvy, nářky) (Kunetka, 2001).

Postní dny

V židovském kalendáři jsou čtyři postní dny, které mají podklad v Bibli. Jedná se o čtyři tragické události, které souvisí s rokem 586 př. Kr. – prolomení hradeb Jeruzaléma (17. tamuz), zničení chrámu (9. av), zavraždění židovského guvernéra Gadaljáše (3. tišri) a začátek obležení Jeruzaléma Nabukadnezarem (10. tevet). K těmto čtyřem dnům se do kalendáře přidal ještě postní den, který souvisí se svátkem Purim, tak zvaný Esteřin půst, který se slaví 13. adaru. Posty všech těchto dnů (kromě 9. avu) trvají od západu do východu slunce téhož dne (Kunetka, 2001).

1.6.6 Nové národní svátky

Vznik státu Izrael dne 14. 5. 1948 dal vzniknout novým svátkům a pamětním dnům, které odrážejí události s tímto spojené.

Den nezávislosti

Příčinou znovuzřízení nezávislého a suverénního židovského státu bylo nesmírné utrpení a genocida, kterou národ zakusil během druhé světové války. Dne 29. 11. 1947 byl Valným shromážděním OSN odsouhlasen vznik tohoto státu a v den, kdy vypršel britský mandát nad územím Palestiny, židovský stát vznikl. Předseda Prozatímní státní rady, David Ben Gurion, přečetl prohlášení nezávislosti, které bylo podepsáno v Tel Avivu v sobotu 5. Ijaru 5708 (14. 5. 1948).

O tomto svátku se koná slavnostní bohoslužba, zpívají se žalmy a zatroubí se na šofar. V tento den jsou také zrušeny zákazy, které platí v období omeru (Kunetka, 2001).

Den Jeruzaléma

Tento svátek je nejmladší ze svátků v židovském kalendáři. Nazývá se také Den svobody Jeruzaléma a slaví se 28. ijaru. V roce 1967 tento den představoval třetí den

z šestidenní války, ve které byla dobita část Jeruzaléma a zbytky západní chrámové zdi, která byla Židům odejmuta už ve válce v letech 1948-1949. I v tento den neplatí zákazy pro období omeru. U Západní zdi se koná hlavní slavnost díkůvzdání a při bohoslužbě se zažihá osmnáct svící, které připomínají 181 padlých vojáků (Kunetka, 2001).

Vzpomínkové dny

Do této kategorie patří Jom ha-zikaron, který připomíná památku šesti milionů obětí nacistického holocaustu. V Izraeli se slaví 27. nisanu náboženskými a občanskými obřady. V komunitách diaspory se tento den slaví 19. dubna, což je výročí dnu začátku povstání ve varšavském ghettu v roce 1943 (Kunetka, 2001).

1.7 Židovská rodina

1.7.1 Manželství

Ve starém zákoně a v židovství je manželství původně chápáno jako nerozlučný svazek věrnosti, který odráží nerozlučný svazek boží věrnosti Izraeli. Proto kdo poruší manželský svazek, poruší i svazek s Bohem. V židovství byla původní monogamie, polygamie nebyla pravidlem, ale spíše výjimkou či nouzovým opatřením pro případ, kdy by první manželka neporodila děti a syny, kteří by se v budoucnu o rodiče postarali. Účelem polygamie bylo jen zajistit potomstvo, a ne učinit z ženy objekt rozkoše. V židovství byla polygamie s konečnou platností odstraněna ve 12. století.

Co se týká rozvodu, pro Židy je manželský svazek nerozlučný a nezrušitelný. Jeho rozvedení je hříchem, ale je to přípustné v mezním případě, když se tím člověk vyvaruje ještě většího hříchu. Rozvod nepředstavuje dobro, je to zlo, ovšem menší, než svárivé a hádavé manželství. Dle Talmudu, když se manželé rozvádějí, pláče oltář v Chrámu. To se v ortodoxním židovství stává velmi zřídka, oproti častým rozvodům v křesťanské Evropě. V židovství je hlavním smyslem manželství plození dětí, až na druhém místě je pak společenství manželů. Aby manželství „nezemřelo“, potřebuje děti. Židé jsou povinni oženit se a mít děti.

S velkou starostí Židé pohlíží na proměnu v sexuálním chování lidí. Antikoncepční pilulka způsobila, že jsou lidé promiskuitní a jsou v sexualitě

nezodpovědní. Antikoncepční prostředky zasahují do Božího stvoření. Sexualita je velice zranitelnou oblastí také proto, že se člověk skrze ni vydává a otevírá tomu druhému, tak jak se to nikde jinde neděje. Pokud se s ní zachází nezodpovědně, vydává se člověk napospas, pohrdá sám sebou a snižuje se na objekt rozkoše a sexuální hračku. V tomto se Židé a křesťané bezvýhradně shodují (Pöhlmann, 2006). Zvláštní ustanovení mají Židé ohledně menstruuujících žen. Ty mají přísně zakázaný pohlavní styk 12 hodin před menstruací a 7 dní po ní. Manželé spí odděleně. Teprve po koupeli v mikve je žena čistá a může mít pohlavní styk. Soulož se ženou, které se takto neočistí, je těžký náboženský přečin (Ivanová, Špirudová, Kutnohorská, 2005).

1.7.2 Rodina a domov

Domov představuje prvopočáteční posvátný prostor a rodina základní jednotku judaismu. Na pravou stranu vchodové zárubně Žid připevňuje *mezuzu*, což je krabička s pergamenem, na kterém je zaznamenán úryvek Šema. Mezuzá má všem ukázat, že dům je židovský a ctí se v něm židovské hodnoty a zvyky. V současné době v tomto zvyku pokračuje většina Židů, i když se domácnost halachou jinak neřídí. Mezuzá tak do určité míry představuje spíše amulet pro štěstí, než že by označovala sociální příslušnost. V tradičních rodinách je ale mezuzá stále posvátným předmětem, jež odděluje vnější prostor od vnitřního, posvátného prostoru. Přejít práh a vzdát mezuzě úctu dotykem či políbením je rituální úkon, a znamená přechod ze světa do viditelně židovského prostoru.

Nejvyšší hodnotou domova je *šalom bajit* („pokoj domova“), který hlídá přísné zákony hierarchie a úcty k rodičům. Ctít rodiče je jedna z nejdůležitějších povinností dětí a plnění této micvy se vyžaduje i za těch nejobtížnějších okolností. Na druhou stranu prvořadou povinností rodičů je pečovat o své děti, včetně zajištění vzdělání a také finanční podpory. Tato hierarchie a úcta se projevuje především u stolu. Děti si nesedají na místa rodičů, nejedí, dokud rodiče nepožehnají pokrmu, a neodcházejí od stolu, dokud otec a matka nevzdají chválu po jídle. Jídelní stůl představuje v židovské rodině jakýsi oltář a je středem svátečního i každodenního dění v rodině.

Podle tradice se konzumují jen *košer* potraviny, to znamená potraviny, které odpovídají halachickým předpisům. Dle Bible se například nesmí jíst koryši a vepřové maso a podle rabínských předpisů je přísně zakázáno míchat mléčné a masité potraviny. Zvířata, která jsou čistá, se musí zabíjet zvláštním způsobem, a aby se odstranila krev, musí se maso máčet a solit (Fishbane, 1996). Dle košer pravidel je možné jíst maso jen ze sudokopytníků, kteří jsou zároveň i přežvýkavci (hovězí dobytek, ovce, kozy či jelen). Dále lze pojídat ryby, které mají jak šupiny, tak ploutve. To znamená, že je zakázáno jíst koryše, mlže, plže, ale také například úhoře či rejnoky. Drůbež je dovolena, protože Tóra nerozlišuje čisté a nečisté ptáky, jen uvádí 24 druhů, které jsou povoleny. V podstatě se jedná o domestikované ptáky, jako například kuře, krůta, husa, kachna nebo holub. Také je zakázáno jíst hmyz a obojživelníky a také hady. Dále jsou zapovězeny veškeré produkty, které nepocházejí z košer zvířat. I když existují určité „výjimky“, jako například med. Ten sice pochází ze zvířat, které nejsou košer, ale samotný med vzniká z nektaru a pylu květin a včely ho pouze vyrábějí (Spiegel, 2007).

V současné době se jídelní předpisy již nedodržují tak přísně, takže někteří moderní Židé zachovávají předpisy o jídle doma, ale mimo domov nikoliv, čímž dávají najevo, že své židovství považují za soukromou věc (Fishbane, 1996).

1.7.3 Těhotenství a narození dítěte

Prameny z Bible

Podobně jako v jiných kulturách, také v judaismu představuje narození dítěte nejdůležitější událost židovské rodiny. Narozením dítěte také dochází k naplnění biblického příkazu z Gn 1,28: „*Plodte se a množte se a naplňte zemi*“, který je dle tradice chápán jako první příkaz Bible a je platný jen pro muže, jelikož u žen je touha mít děti předpokládána a přirozená. I další verše knihy Genesis se týkají narození dítěte. Jedná se například o příběh Adama a Evy, kteří ochutnali jablko ze zakázaného stromu. Eva byla za svou neposlušnost potrestána. V Gn 3,16 se praví: *Ženě řekl: „Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti v těhotenství, syny budeš rodit v utrpení...“* Kniha Genesis mluví nejen o těžkostech při porodu, ale také o existenci porodních bab nebo

asistentek. Další z knih Bible, Leviticus, ve své dvanácté kapitole hovoří o nečistotě rodičky v šestinedělí (jedná se o tzv. očišťování krve), kdy nesmí mít se svým manželem sexuální styk. Je rozdíl, zda se ženě narodí chlapec či dívka. Pokud se jí narodí syn, je žena nečistá sedm dní a poté dalších 33 dnů, při narození dcery trvá nečistota rodičky čtrnáct dní a poté ještě 66 dnů.

Narození každého živého dítěte je dle Bible zvláštním Božím požehnáním, ačkoliv v několika žalmech je patrná preference narození chlapce před dívkou. Tuto preferenci můžeme najít i v některých traktátech Talmudu (Damohorská, Nosek, 2010).

Doba Talmudu

V Talmudu se píše nejen o narození dítěte, ale také o těhotenství. V jednom z jeho traktátů se píše, že žena smí v těhotenství použít tzv. *moch* (neboli vatu, chomáč vaty), který má zabránit dalšímu početí. Židé totiž věřili, že při sexuálním styku v těhotenství může dojít k dalšímu oplodnění a z původního embrya se tak může stát tzv. *sandal* (sandál), což je zploštělé embryo, které může i zaniknout. Dále již výše zmíněný *moch* mohli používat mladé vdané ženy, u nichž by otěhotnění mohlo způsobit smrt a také kojící ženy, u kterých by další otěhotnění mohlo přerušit tvorbu mléka a zapříčinit tím smrt kojence. V ostatních případech Talmud říká, že pokud nejde o ohrožení života, je *zakázáno ničit lidské spermě* (Damohorská, Nosek, 2010).

Zvyky, které souvisí s těhotenstvím a porodem

Židé kladou důraz na to, aby se žena v těhotenství zbytečně nerozčilovala, ale naopak se hledají způsoby, jak ji rozveselit. Při zjištění, že je žena těhotná, panuje v její rodině slavnostní atmosféra, což dokládají židovské komunity v Kurdistánu, kde se při této příležitosti pořádají oslavy. Ty probíhají tak, že se ženy sejdou v domě těhotné matky, kde oslavují, zpívají a tancují.

V některých komunitách je zvykem v průběhu porodu rozvázat všechny uzly a kličky na šatech rodičky a také otevřít všechny dveře do široka, aby porod proběhl bez obtíží. Pokud byl průběh porodu zvlášť obtížný, byly rodiče do ruky vloženy klíče od synagogy či byla opásána svitkem Tóry. Po dobu porodu se v jeho místě, ale i u hrobů

zbožných příbuzných recitovaly modlitby a modlitební texty. Tato praxe se dodnes dodržuje. Můžeme říci, že každá židovská komunita má jiné zvyky, které se váží k těhotenství a porodu. Za datum narození se považuje doba, kdy dítě opustí porodní cesty. Od tohoto data se odvíjí i den, kdy bude dítě obřezáno (Damohorská, Nosek, 2010).

Ochrana dítěte po narození

Obecně Židé věřili, že pro dítě je nejkritičtější obdobím první týden jeho života. Toto přesvědčení potvrzuje i fakt, že Tóra stanovila obřízku na osmý den. Talmud stanovuje i další opatření, které má narozenému dítěti zajistit bezpečí. Jedním z těchto opatření je doba kojení. Dítě musí být kojeno dva roky, a to i v případě, kdy s tím jeho matka nesouhlasí. Pokud se žena rozvedla nebo ovdověla, nesměla se znovu provdat, dokud kojila, to znamená do věku dvou let jejího dítěte. Naopak vdovec, který má malé děti, nemusí čekat a může se okamžitě oženit, právě kvůli blahu svých dětí. Veřejný zájem o blaho dětí je také vyjádřen speciálními modlitbami, které v určité dny pronášeli členové tzv. *ma'amadu*, což byli původně představitelé veřejnosti, kteří se zúčastňovali chrámového rituálu (Damohorská, Nosek, 2010).

Obřízka (brit mila)

Obřízka je jedním ze základních předpisů judaismu. Je dokonce požadována i po každém muži, který k judaismu konvertuje. Je považována za viditelné znamení smlouvy mezi Bohem a lidem Izraele. Provádí ji osmý den po narození dítěte k tomu vyškolený muž, nazývaný *mohel*. Může se konat v synagoze, ale dnes se většinou provádí v porodnici nebo nemocnici. Při obřezávání drží dítě na svém klíně kmotr a symbolickou roli má prorok Eliáš, který se dle tradice účastní každé obřízky. V rámci tohoto rituálu chlapec dostává hebrejské jméno (Pavlincová, 2003).

Obřízka je v podstatě uvedením syna židovského otce ve smlouvu s Bohem (*brit*). Odříznutí předkožky penisu je symbol oběti (Gottlieb, 1997). Ačkoliv Židé slaví narození dítěte, teprve obřízkou dochází ke zrození chlapce. U děvčat se obřízka nikdy neprovádí (Bradshaw, Hoffman, 1996). U dívek žádná doba obřízky neexistuje, otec

je ovšem při prvním návštěvě synagogy o šabat po narození dcery vyvolán ke čtení Tóry. Při tomto obřadu dívka dostává židovské jméno (Halík, 2006).

V nedávné době bylo lékaři z Illinoiské univerzity v Chicagu zjištěno, že obřízka snižuje nebezpečí přenosu viru HIV při pohlavním styku u heterosexuálních párů. Riziko infekce se může snížit až o 60 % (Zarzycká, 2010).

1.8 Zdroje lékařské etiky

1.8.1 Judaismus

Vedle Hippokratovy přísahy (Příloha č. 2) a dalších zdrojů, je jedním ze zdrojů lékařské etiky také judaismus. Zatímco etické zásady, které jsou uvedené v Hippokratově přísaze, jsou formulovány lékaři a jsou také určeny jen lékařům, židovská lékařská etika je pevně zasazena v bohaté tradici židovského Zákona, který interpretují rabíni. Lékařská etika je srozumitelná i těm, kdož nemají lékařské vzdělání a v případě, že se vyskytne složitější problém, jeho řešení je ponecháno na člověku, který je vzdělán v Zákoně (Kořenek, 2004). Odhaduje se, že ve středověku byla více jak polovina rabínských učenců a spisovatelů zároveň lékařem. I v současné době jsou rabíni jedni z nejvýznamnějších znalců a tvůrců tohoto oboru, a dokonce má jejich slovo v různých sporných otázkách větší váhu než slovo lékaře (Munzarová, 2005).

Židovská lékařská etika stojí na řadě jasně formulovaných principů:

- posvátnost a důstojnost lidského života, která vychází z toho, že člověk je stvořen k obrazu Božímu,
- povinnost pečovat o zdraví,
- nekompromisní odpor proti pověrám a iracionálním způsobům léčení,
- rigidní kodex hygienických a dietetických opatření,
- kodex sexuální morálky (Kořenek, 2004, s. 45).

Židé jsou největší zastánci práva na život. Mají za povinnost zachovat život a zavrhnou jakékoliv kompromisy v tomto směru. Ortodoxní rabínské zdroje mluví jednoznačně. Povinnost zachránit život má přednost skoro přede všemi rituálními příkazy. Dokonce existuje povinnost neposlechnout tato nařízení, pokud jsou v konfliktu s bezprostřední možností zachránit život nebo zdraví. Jediné zákazy, které

zde převažují, jsou ty, které jsou nasměrovány proti modlářství, incestu, cizoložství a vraždě.

Život se má zachraňovat všemi způsoby, což platí i u beznadějných stavů, kdy se nečiní rozdíly mezi běžnými postupy a náročnými a nákladnými postupy s malou šancí na úspěch. Výjimku tvoří jen přesně definovaný stav bezprostředně se blížící smrti, kdy je smrt očekávána do třech dnů. Uspíšení smrti se i v tomto období pokládá za vraždu. Je ale dovoleno odstranit to, co by bránilo smrti. Stejný vztah k životu judaismus očekává i od nemocného, a proto jsou různá hnutí za „právo na smrt“ jednoznačně zavrženíhodná. Určitý typ etických argumentů, které jsou běžné v dnešní sekularizované společnosti, je pro judaismus nepřijatelný (Kořenek, 2004).

1.8.2 Katolicismus

Katolická lékařská etika vychází, stejně jako judaismus, z dlouhé tradice systematického a konzistentního myšlení. Mezi hlavní zdroje katolické lékařské etiky patří Bible, učení filozofů a teologů, z nichž jsou nejvýznamnější Augustinus Aurelius, Tomáš Akvinský a různá vyjádření církve (papežské encykliky, dokumenty koncilů).

Existuje také několik principů, které se k této problematice vztahují. *Princip správcovství* předkládá, že každý je jen správcem svého života, a ne jeho vlastníkem. *Princip nedotknutelnosti a posvátnosti lidského života*, jehož hlavní odkaz zní, že se člověk nemůže vzdát života. Odtud také pramení jednoznačné odsouzení potratů (za okamžik počátku lidského života je považován okamžik početí), eutanázie a sebevražd. Tato počínání narušují sociální vztahy a překračují hranici „přirozeného zákona“. Dalším principem je *princip totality a integrity* (také *terapeutický princip*), který se týká toho, v jakých případech a jakým způsobem je možné zasahovat do života, např. chirurgickým zákrokem. Část těla může být obětována pro dobro celku jen tehdy, je-li to nutné. Ke každému případu je však nutné přistupovat jednotlivě (Munzarová, 2005).

Princip dvojího účinku spočívá v tom, že z jednoho jednání mohou vzniknout dva účinky - pozitivní a negativní a existuje několik podmínek, které dovolují realizovat jednání, které negativní účinek má. *Princip svobody a odpovědnosti* praví, že každý prvek svobody je dobrý tehdy, vyrůstá-li ze zodpovědnosti. *Princip společenství a*

vzájemné pomoci znamená, že obecného dobra dosáhneme tehdy, když realizujeme individuální dobro (Kořenek, 2004).

1.8.3 Islám

Zdrojem islámského zákona je Šaria, což jsou kanonické zákony islámu a jsou obsaženy v několika textech. Jedná se především o *Korán*, který obsahuje 114 kapitol (súr), z nichž se mnoho věnuje náboženství a mravnosti. Dále *Sunna*, která obsahuje výroky proroka Muhammada a zprávy o jeho skutcích. *Ijtihad* je metoda kreativního intelektuálního úsilí, které se snaží vyřešit problémy, jež nejsou řešeny ani v Koránu, ani v Sunně. Ačkoliv je islám náboženstvím sociálním a ne individualistickým, individualita potlačena není, naopak se zdůrazňuje odpovědnost každého člověka před Alláhem.

Při řešení nových etických otázek, které vyvstávají v souvislosti s novými možnostmi v biomedicíně, stojí islám na základních mravních principech. Pokud se jedná o názor na lidskou osobu v souvislosti s ochranou embrya, musí být dle islámu status lidské osoby plodu přidělen do 120. dne. Dle Koránu se totiž usuzuje, že Alláh vdechl duch života plodu ve stáří tří měsíců a jednoho týdne. Ukončení těhotenství je možné provést do sta dnů od koncepce, ale jen ze zdravotních důvodů. Toto se vztahuje i na prenatalní diagnostiku, která musí být také provedena v časném stádiu těhotenství.

Asistovanou reprodukci je možné provést pouze tehdy, je-li dárce spermatu manžel ženy. Náhradní (surogátní) mateřství je absolutně zakázáno, pokud by náhradní matka měla být vzhledem k páru cizí osoba. Je ale povoleno v případě polygamie, pokud je náhradní matka další manželkou téhož muže. Eutanazie je odsouzena (Munzarová, 2005).

1.9 Interrupce

Interrupcí neboli potratem rozumíme ukončení těhotenství ještě před dosažením životaschopnosti plodu, to znamená, schopnosti nezávislého mimoděložního života. Důvody pro potrat mohou být zdravotní či sociální, přičemž většina potratů se provádí právě z důvodů sociálních (až 93 %). Ohrožení života ženy a genetická vada plodu,

která je neslučitelná s jeho životem, jsou nesporné důvody pro interrupci. Většina států připouští i další zdravotní důvody, které však mohou být z hlediska etiky posuzovány různě (Haškovcová, 2002).

V České republice došlo k legalizaci interrupce v roce 1957. Jestliže se jedná o zdravotní důvody, těhotná žena se musí řídit vlastním svědomím, radou své rodiny a doporučením lékařů, kteří mají odpovídající odbornou a mravní úroveň. Ti pak mají za úkol zodpovědně posoudit, jestli je zdravotní stav těhotné tak závažný, že nelze využít žádné léčby a těhotenství se musí ukončit. Zdravotníci přitom mají právo odmítnout jakoukoliv spolupráci, při provádění interrupce ze sociálních důvodů a nemohou za to být postiženi (Kořenek, 2004).

Dle Talmudu je povoleno těhotenství přerušit, a to v případě, kdy ohrožuje život matky (Damohorská, Nosek). Plod je chápán jako součást těla matky, ale není *nefeš* (neboli duše, resp. žijící osoba), a to až do svého narození (Rosner, 2001). Dále Talmud povoluje potrat v případě, kdy je žena odsouzena k popravě. V Tosafot (dodatky k Babylónskému talmudu) je tato praxe vysvětlena tak, že těhotná žena by mezi dobou odsouzení a vlastní popravou tak trpěla, že by to pro ni byl již neadekvátní trest. Pokud je ovšem již před soudem známo, že je žena těhotná, může se líčení odložit až do doby než se dítě narodí. Podle významného rabína Ja'akova Emdena (konec 17. – 18. století) se potrat může provést z důvodu tzv. „velké potřeby“, což znamená nejen kvůli ohrožení života těhotné ženy, ale i v určitých krajních případech, které určují rabíni.

Halacha nepřipouští potrat z důvodu, kdy by bylo dítě nechtěné, rodina měla moc velký počet dětí, či se žena chtěla vyvarovat obtíží v těhotenství a porodních bolestí. Dále Halacha neřeší případ, kdy by byl plod postižen a v důsledku toho by dítě v budoucnu trpělo. Podle Halachy má i toto dítě stejná práva jako zdravé. V současnosti však potrat někteří rabíni dovolují. Například antverpský rabín Moše Jona ha-Levi Zweig v případech, kdy se jedná o „zvláštní situaci“ připouští potrat do 40. dne těhotenství. Také Rabi Jehi'el Jakob Weinberg ve Švýcarsku v roce 1966 povolil potrat ženě, které by těhotenství a porod způsobovala bolest. Méně přísní halachisté dovolují potrat také v případech ochrany proti dalším nebezpečným situacím, znevážením nebo mentální bolestí. S těmito postoji často striktně nesouhlasí některé ortodoxní kruhy.

Stejně jako ostatní západní země, které v letech 1960-1980 uvolnily své zákony pro potraty, tak i Izrael aborty zlegalizovat téměř pro všechny ženy, které ho žádají (Barilan, 2009). Izraelský parlament Knesset v roce 1977 určil případy, kdy je potrat dovolen. Jedná se o ohrožení života matky, otěhotnění v dětství, znásilnění, defekty plodu a vrozené vady. Do roku 1979 bylo jedním z důvodů k potratu i sociální prostředí rodičů, které by nepřispívalo ke zdravému vývoji dítěte a také k zajištění jeho základních potřeb. Díky náboženské straně Agudat Jisra'el byla tato poslední část vypuštěna (Damohorská, Nosek, 2010). Další z autorů zabývající se potraty v židovském právu mluví také o tzv. terapeutickém potratu, který se provádí v případě, že je ohrožen život matky. V takovémto případě má život ženy přednost před životem plodu (Feldman, 1998).

Jak říká Adam Borzič, předseda Společnosti křesťanů a Židů, v judaismu, který je pluralistický, neexistuje jednotný postoj k interrupcím. Lze tady nalézt množství postojů, od těch absolutně odmítavých, až po liberálnější. V babylonském Talmudu se říká, že duše člověka vzniká po čtyřiceti dnech. To znamená, že by se případná interrupce měla provést před čtyřicátým dnem. Když je ohrožen život a zdraví matky, je interrupce v pořádku. Dále Borzič uvádí, že židovská tradice především zdůrazňuje posvátnost života. Reformní, rekonstruktivistický a konzervativní judaismus se spíše přiklání k názoru, že rozhodnutí o potratu patří ženě, a je proti zákonnému zákazu interrupcí, s čímž souhlasí i některé další ortodoxní autority. Jiné židovské autority se zase svými názory přiklání spíše katolické církvi, resp. evangelikálnímu křesťanství (Kirschner, 2011). Katolická církev od roku 1588 považuje za vraždu zničení plodu v jakémkoliv stádiu jeho vývoje. Tento postoj si zachovává dodnes a nepovoluje žádný ze způsobu potratů, dokonce ani v případě, kdy je plod či matka v ohrožení života (Bleich, Rosner, 2000).

Další autor uvádí, že lidský život je posvátný a proto je jeho ukončení před nebo po narození hříchem (Nadler, 2001). Nadler také nabízí srovnání přístupů k potratům dle náboženského vyznání. Pro potrat za každých okolností je 61, 3 % Židů, 22, 9 % katolíků a 12, 2 % muslimů. Pro potrat, který není proveden v pozdějších stádiích těhotenství, je 17, 6 % Židů 19, 4 % katolíků a 41, 1 % muslimů (Nadler, 2006).

1.10 Asistovaná reprodukce

Vztah mezi moderními technologiemi, biomedicínskou etikou a židovským zákonem (halachou) se vyvíjí v posledních padesáti letech (Ausubel, Broyde, 2005). Technologie asistované reprodukce mohou pomoci mnoha lidem, ale jsou tu etické obavy, které vyplývají z toho, jaké techniky se při asistované reprodukci používají. Lékaři hrají důležitou roli v podporování těch, kteří se chtějí stát rodiči pomocí asistované reprodukce a zejména v jejich edukaci (Shanner, Nisker, 2001).

Křesťanské církve většinou nemají námitky proti léčbě asistovanou reprodukci a to ani v případě darovaných vajíček či spermií. Vycházejí totiž z toho, že neplodnost je nemoc a proto je třeba ji léčit. Zřejmě také vycházejí z toho, že Bůh přikázal lidem, aby se plodili a množili a naplnili zemi. Výjimkou je *římskokatolická církev*, která zavrhuje téměř všechny metody asistované reprodukce. Odůvodnění katolíků zní, že je porušena přirozenost lidského početí a zbavuje důstojnosti plození (Řežábek, 2008). Někteří morální teologové této církve ale diskutují o možnostech aplikace reprodukčních technologií v určitých případech (Ondok, 2005). *Islám* proti asistované reprodukci nic nenamítá, avšak zakazuje použití darovaných spermií, což by bylo cizoložství.

Judaismus proti asistované reprodukci námitky nemá (Řežábek, 2008). Postoj judaismu je, že je třeba pomoci bezdětným lidem. Nezbytná je kontrola a ustanovení omezujícího kodexu. Asistovaná reprodukce by totiž mohla zastřít pocit pokrevní příbuznosti a vytvářet tisíce embryí, která jsou pro ně nejen problémem morálky, ale i zákona. Schvalují homologii umělé oplodnění, neboť heterologní oplodnění je pro židovské autority morálně nepřijatelné (představuje případ manželské nevěry) (Damohroská, Nosek, 2010). Judaismus také nezakazuje náhradní mateřství (Griffin, Rowe, Vayena, 2001).

2. Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce je poukázat na problematiku židovství a židovských podnětů pro řešení některých problémů současné bioetiky - interrupce a asistované reprodukce. Toto kvantitativně zkoumat.

2.2 Hypotézy

Hypotéza 1: Studenti Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity mají více vědomostí o koncepcích v bioetice, včetně židovských, než studenti Pedagogické a Teologické fakulty Jihočeské univerzity

Hypotéza 2: Studenti Teologické fakulty Jihočeské univerzity mají více znalostí o judaismu než studenti Zdravotně sociální a Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity

3. Metodika

3.1 Použité metody a techniky sběru dat

Výzkum byl proveden kvantitativní metodou v dubnu a květnu 2011 na studentech Pedagogické, Teologické a Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Cílem kvantitativního výzkumu je testování hypotéz nikoliv o jednotlivcích, ale o sociálních skupinách (Disman, 2007). Technikou sběru dat byl anonymní dotazník (Příloha č. 3). Ten byl rozdělen do dvou částí. První část obsahuje tři identifikační otázky - pohlaví, věk a studovanou fakultu. Druhá část dotazníku čítá 20 uzavřených otázek, které zkoumají povědomí studentů z výše uvedených fakult o judaismu a jeho aspektech, tak jak je popisují v teoretické části této diplomové práce. Na každou otázku byly nabídnuty tři odpovědi (a, b, c), z nichž vždy jedna byla správná.

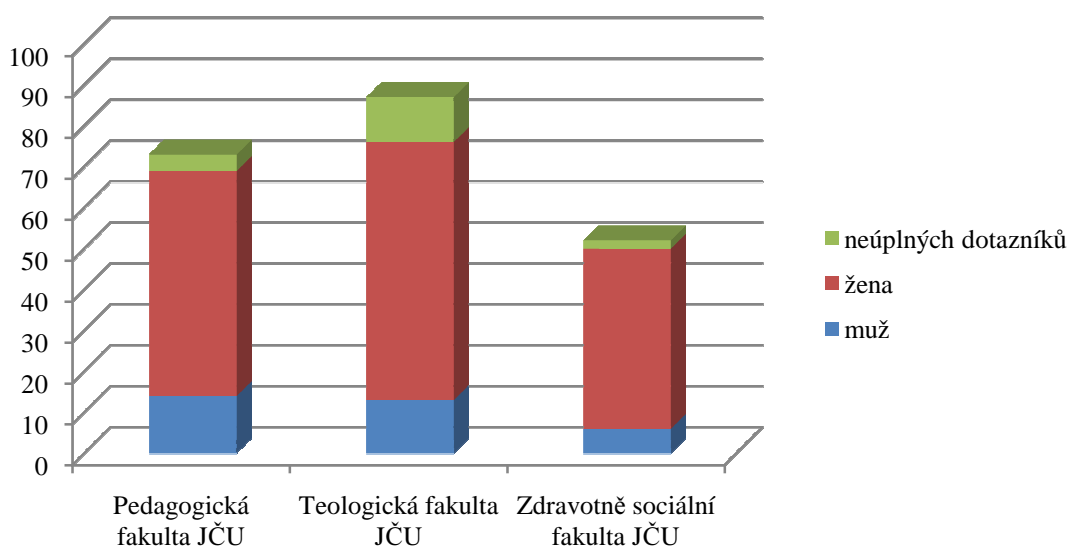
Vyhodnocení dotazníkového šetření bylo provedeno pomocí programů Microsoft Office Excel 2007 a SPSS 19.0.

3.2 Charakteristika a složení výzkumného vzorku

Celkem bylo rozdáno 300 dotazníků (100 dotazníků na každé fakultě). Vráceno bylo 212 dotazníků (71 %). Sedmnáct dotazníků bylo však pro neúplnost vyřazeno, takže pro analýzu dat bylo použito 195 dotazníků, což je 65 %.

Počet vrácených dotazníků, které byly použity pro analýzu dat, vzhledem k pohlaví a studované fakultě ukazuje následující graf. Zároveň také tento graf zobrazuje, kolik dotazníků z každé fakulty bylo pro neúplnost vyřazeno. Další grafy ukazují složení vzorku dle pohlaví, věku a studované fakulty.

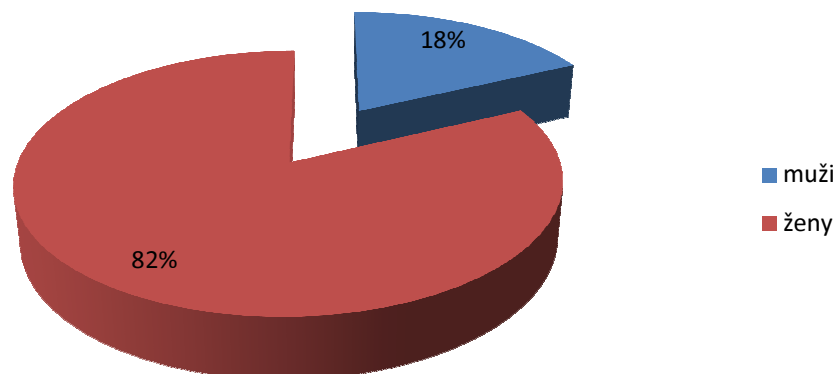
Graf 1: Počet použitých dotazníků vzhledem k pohlaví a studované fakultě, počet vyřazených dotazníků

Zdroj: vlastní výzkum

Z Pedagogické fakulty JČU se vrátilo 73 dotazníků, z toho 4 neúplné, takže pro analýzu dat bylo použito 69 dotazníků (14 mužů, 55 žen). Z Teologické fakulty JČU bylo navráceno 87 dotazníků, z toho však bylo 11 neúplných. Pro analýzu dat bylo tedy použito 76 dotazníků (13 mužů, 63 žen). Ze Zdravotně sociální fakulty JČU se vrátilo 52 dotazníků, z toho byly pro neúplnost 2 vyřazeny, takže bylo použito 50 dotazníků (6 mužů a 44 žen).

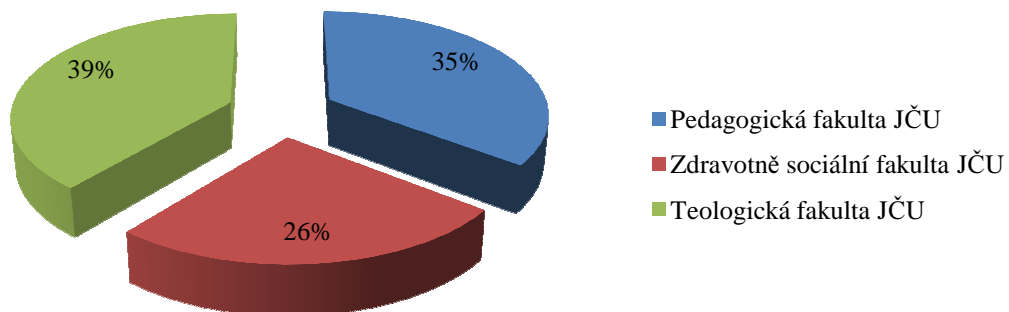
Graf 2: Složení vzorku dle pohlaví

Zdroj: vlastní výzkum

Výzkumný vzorek obsahuje 33 mužů a 162 žen.

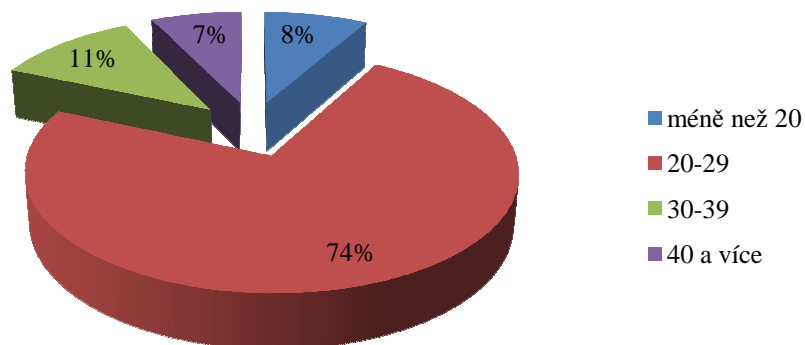
Graf 3: Složení vzorku dle studované fakulty

Zdroj: vlastní výzkum

Výzkumný vzorek je složen z 69 studentů Pedagogické fakulty, 76 studentů Teologické fakulty a 50 Zdravotně sociální fakulty.

Graf 4: Složení vzorku dle věku

Zdroj: vlastní výzkum

Ve výzkumném vzorku je 16 respondentů mladších než 20 let. Ve věkové skupině 20 - 29 let se nachází 143 respondentů, 22 respondentů je mezi 30 - 39 lety a 14 dotazovaných je ve věkové kategorii 40 a více.

Tabulka 1: Základní charakteristika souboru

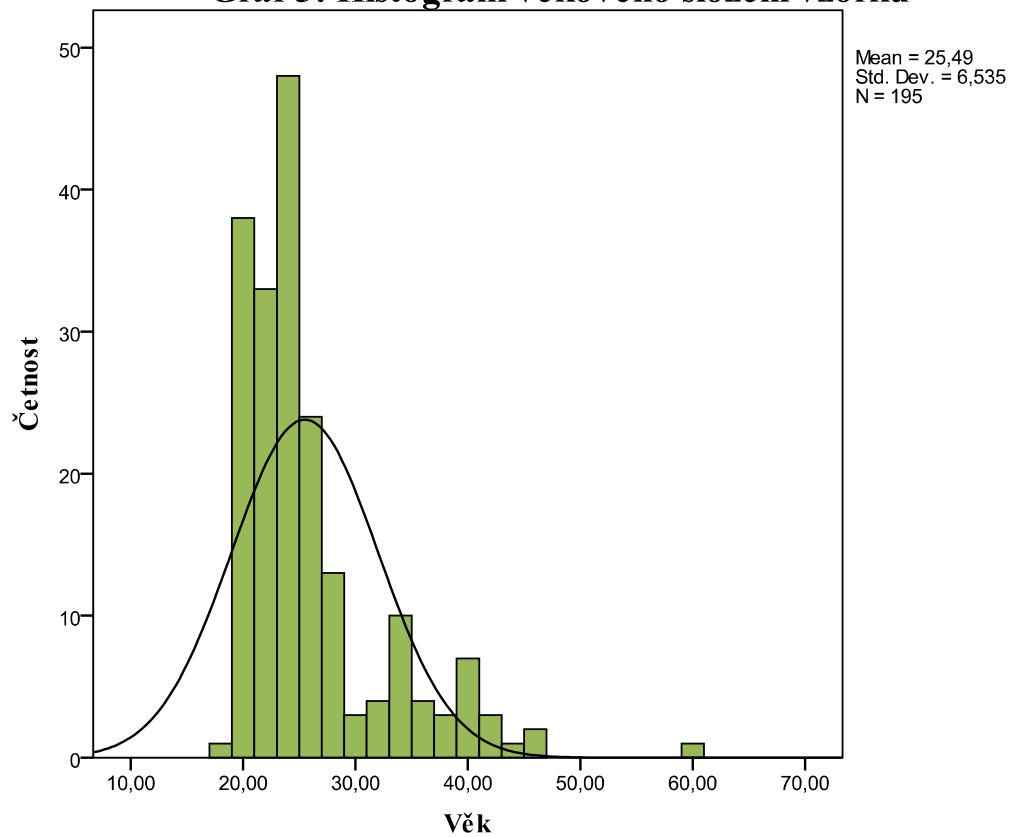
Descriptive Statistics

	Počet prvků	Rozsah výběru	Min	Max	Průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka	Rozptyl
Věk	195	42,00	18,00	60,00	25,4872	24	24	6,53489	42,705

Zdroj: vlastní výzkum

V Tabulce 1 je charakterizován soubor z hlediska věku. Nejmladšímu účastníkovi výzkumu bylo 18 let, nejstaršímu 60. Věkový průměr činí 25 let, modus 24 let a medián také 24 let.

Graf 5: Histogram věkového složení vzorku

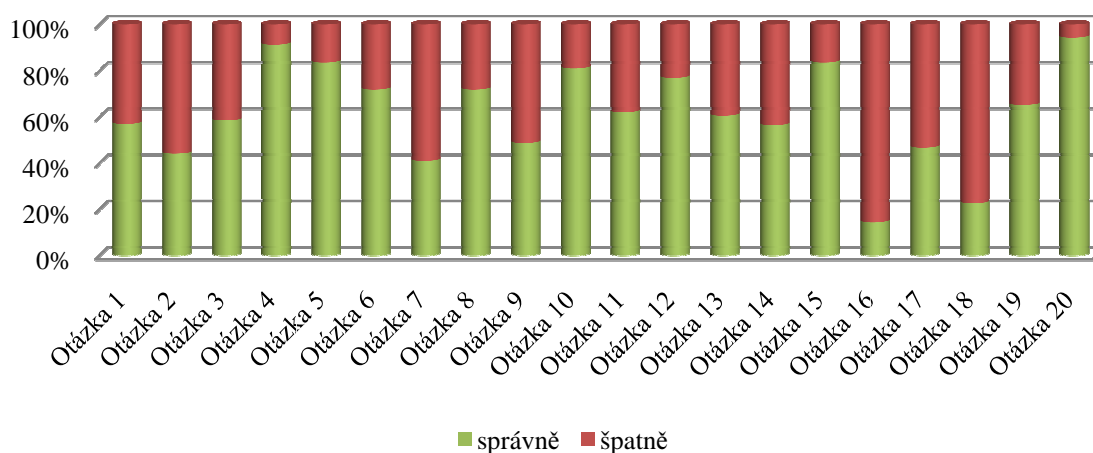
Zdroj: vlastní výkum

Na tomto histogramu lze vyčíst četnosti věkových skupin. Průměr věku respondentů činí 25 let. Směrodatná odchylka je 6, 535.

4. Výsledky

V této kapitole jsou popsány výsledky výzkumu. Jedná se o znázornění odpovědí na jednotlivé otázky a porovnání dle jednotlivých fakult.

Graf 6: Úspěšnost odpovědí na jednotlivé otázky

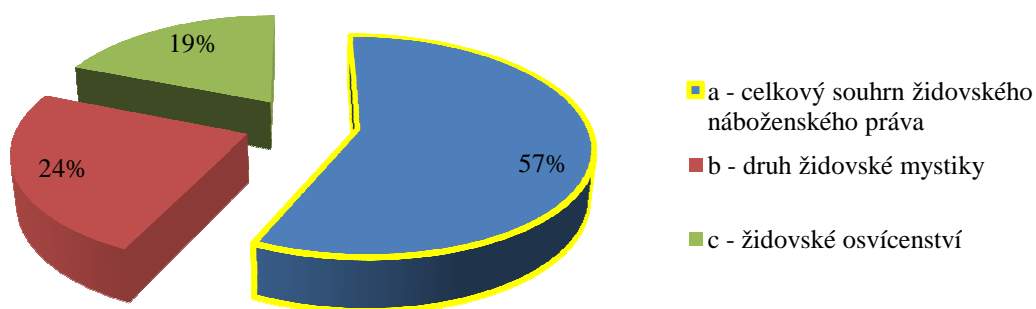
Zdroj: vlastní výzkum

Z Grafu 6, můžeme vyčíst, kolik procent respondentů odpovědělo správně a kolik špatně na jednotlivé otázky v dotazníku. Z důvodů, které uvádím v kapitole Diskuze, byly u otázky 20 uznány jako správné dvě odpovědi, tudíž v grafu dochází u této otázky ke zkreslení výsledků, a z tohoto důvodu nebude zahrnuta do následujícího hodnocení úspěšnosti. Pomineme-li tedy otázku 20, největší úspěšnost měla (resp. největší procento dotázaných studentů ji zodpovědělo správně) **otázka 4** (91 %), která zkoumala *mužskou obřízku u Židů*. Další otázky, které byly dotázanými studenty nejčastěji správně zodpovězeny (obě 84 %), jsou **otázka 5** (téma *ženské obřízky u Židů*) a **otázka 15**, *týkající se obřízky ve vztahu k náboženství*.

Otázku 10, *jak se nazývá sedmý den v týdnu, tzv. den odpočinku*, zodpovědělo správně 81 % dotázaných studentů. *Jaké náboženství považujeme za nejstarší*, zkoumá **otázka 12**. Na tu správně odpovědělo 77 %. Nejmenší procento (14 %) dotázaných respondentů odpovědělo správně na **otázku 16**, tedy, *proti nakažení jakou nemocí se obřízka ukázala být účinnou prevencí*. Pouze 23 % respondentů odpovědělo správně na

to, jaký postoj má judaismus k asistované reprodukci (otázka 18). Na otázku 17, jaký postoj má judaismus v současné době k interrupci, odpovědělo správně 47 % studentů.

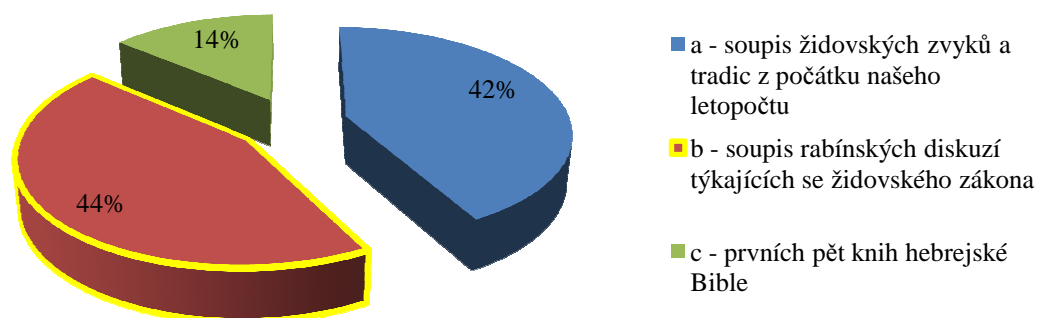
Graf 7: Halacha je:
(Otázka 1)

Zdroj: vlastní výkum

Správně na první otázku odpovědělo 57 % dotázaných studentů, tedy, že Halacha je (a) celkový souhrn židovského práva. Možnost (b), jedná se druh o židovské mystiky, zvolilo 24 % a 19 % studentů si myslí, že Halacha je (c) židovské osvícenství.

Graf 8: Talmud je:
(Otázka 2)

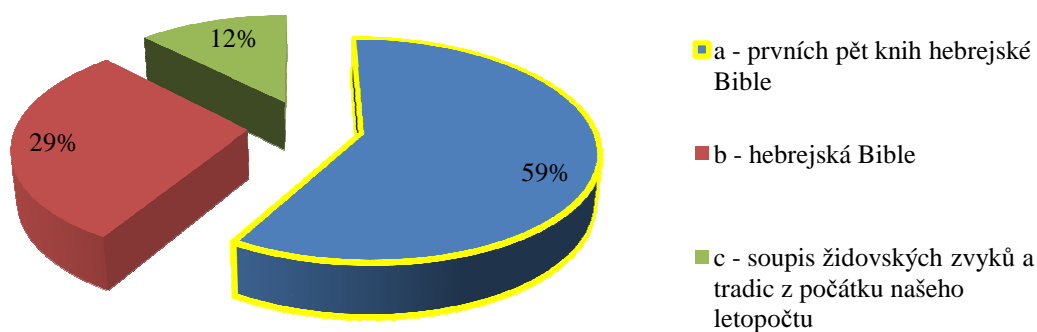

Zdroj: vlastní výkum

U této otázky 42 % respondentů odpovědělo, že Talmud je (a) soupis židovských zvyků a tradic z počátku našeho letopočtu. Správnou možnost (b) zvolilo 44 %, Talmud

je soupis rabínských diskuzí týkajících se židovského zákona a 14 % se domnívá, že jde o (c) prvních pět knih hebrejské Bible.

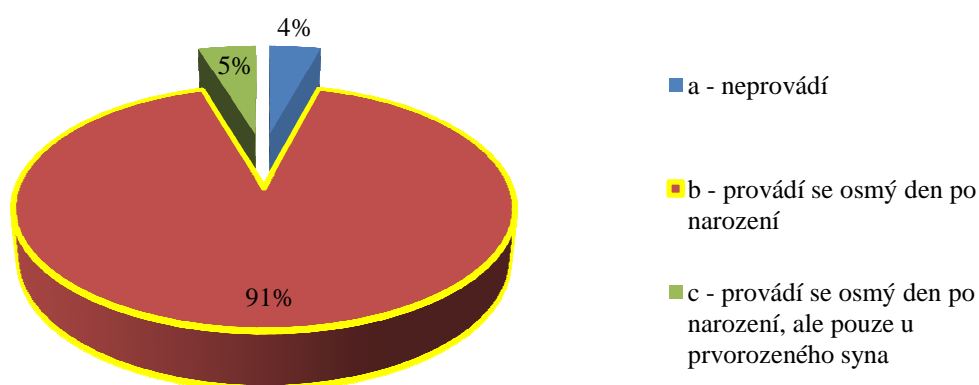
Graf 8: Co je Tóra?
(Otázka 3)

Zdroj: vlastní výkum

Na otázku 3 odpovědělo správně 59 %, že Tóra je *prvních pět knih hebrejské bible (a)*. Možnost (b) Tóra je *hebrejská Bible* zvolilo 29 % a odpověď (c), jedná se o *soupis židovských zvyků a tradic z počátku našeho letopočtu*, označilo 12 % respondentů.

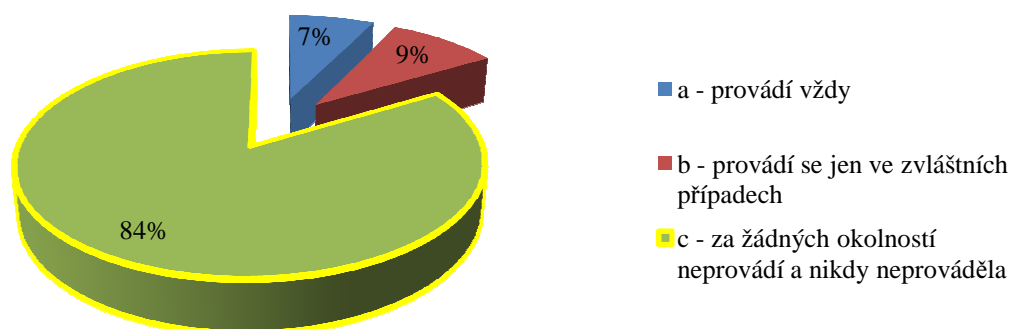
Graf 10: Mužská obřízka se u Židů:
(Otázka 4)

Zdroj: vlastní výkum

U otázky 4 označilo správnou odpověď (b), mužská obřízka u Židů *se provádí osmý den po narození*, 91 % dotázaných. Že se mužská obřízka u Židů (a) *neprovádí*, si myslí 4 % dotázaných. Zbýlých 5 % označilo odpověď (c), obřízka se *provádí osmý den po narození, ale pouze u prvorozeného syna*.

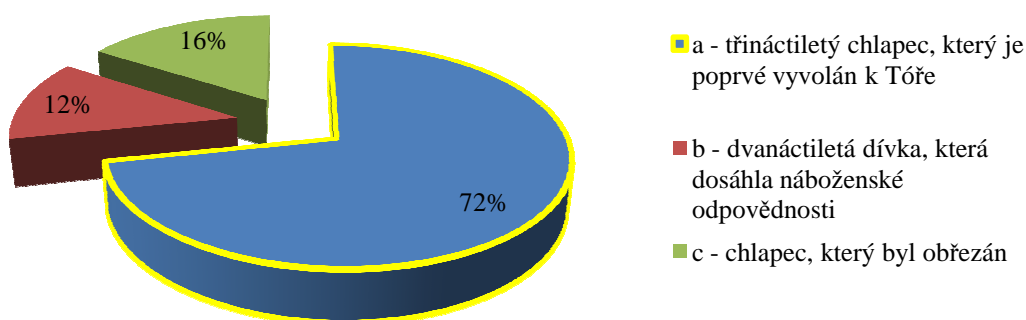
Graf 11: Ženská obřízka se u Židů:
(Otázka 5)

Zdroj: vlastní výkum

I v této otázce většina dotázaných (84 %) odpověděla správně, tedy že u Židů se *za žádných okolností ženská obřízka neprovádí a nikdy neprováděla* (c). Dalších 9 % respondentů odpovědělo, že se *provádí jen ve zvláštních případech* (b). Odpověď (a), ženská obřízka se *provádí vždy*, označilo 7 % respondentů.

Graf 12: Pojmem „Bar micva“ se označuje:
(Otázka 6)

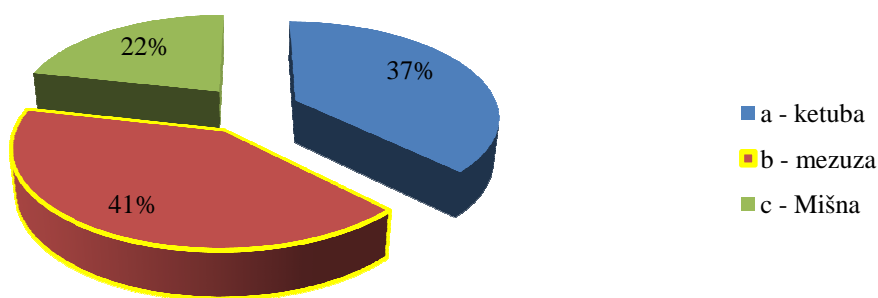

Zdroj: vlastní výkum

Pod pojmem „Bar micva“ si správně 72 % dotázaných studentů představilo *třináctiletého chlapce, který je poprvé vyvolán k Tóře (a)*. Odpověď *(c), chlapec, který byl obřezán*, označilo 16 % studentů. Odpověď *(b), dvanáctiletá dívka, která dosáhla náboženské odpovědnosti*, vybralo 12 % dotázaných.

Graf 13: Na rám dveří v židovských domech, bytech a obchodech se umísťuje?

(Otázka 7)

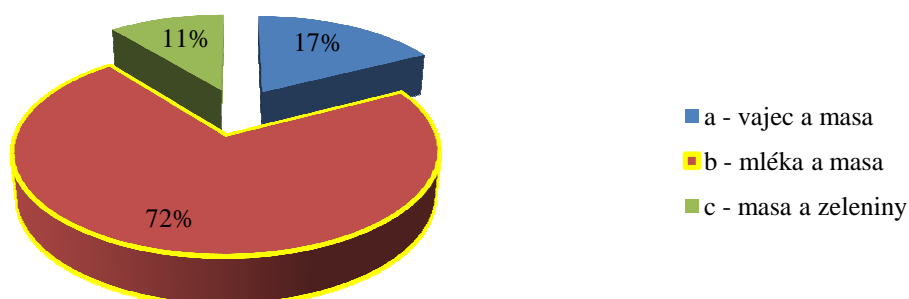

Zdroj: vlastní výkum

Většina (41 %) respondentů u této otázky správně odpověděla, že na rám dveří v židovských domech, bytech a obchodech se umísťuje *mezuzá (b)*. Další část dotázaných (37 %) si myslí, že se jedná o *(a) ketubu* a 22 % se domnívá, že je to *(c) Mišna*.

Graf 14: Judaismus, co se týče kuchyně, přísně zakazuje smísení:

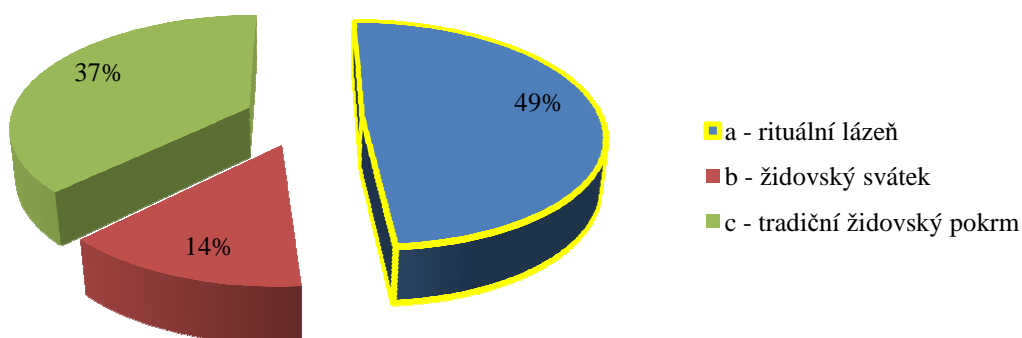
(Otázka 8)

Zdroj: vlastní výkum

Na osmou otázku, tedy co se v židovské kuchyni nesmí mísit, správně odpovědělo 72 % dotázaných, že se jedná o *mléko a maso* (b). Možnost (c), *maso a zelenina*, zvolilo 11 % respondentů. Že se nesmí smíchat *vejce a maso* (a) si myslí 17 % dotázaných studentů.

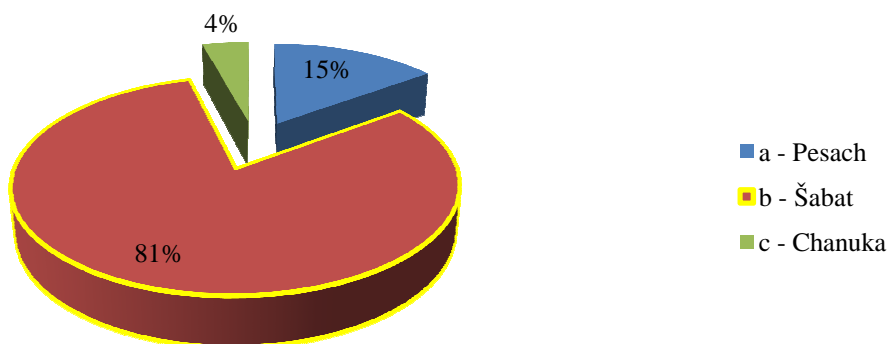
Graf 15: Mikve je:
(Otázka 9)

Zdroj: vlastní výkum

V otázce 9, co je mikve, správně odpovědělo 49 % dotázaných, že se jedná o *rituální lázeň* (a). Možnost (c), jedná se o *tradiční židovský pokrm*, zvolilo 37 % respondentů. Odpověď (b), mikve je *židovský svátek*, označilo 14 %.

Graf 16: Sedmý den v týdnu, tzv. den odpočinku se nazývá:
(Otázka 10)

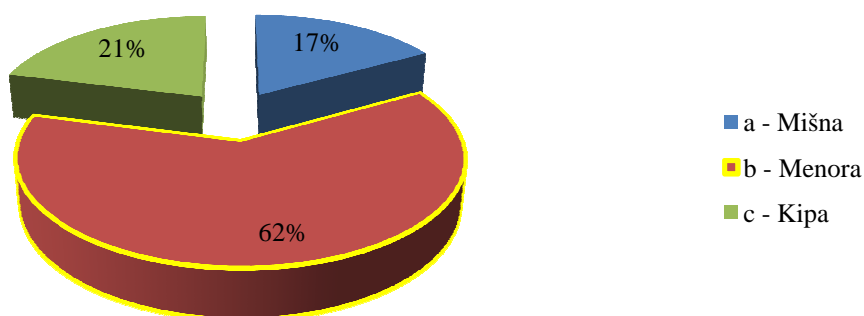

Zdroj: vlastní výkum

Na otázku 10, jak se nazývá sedmý den v týdnu, správně odpovědělo 81 %, že **(b) Šabat**. Možnost **(a) Pesach** vybralo 15 % respondentů a možnost **(c) Chanuka** 4 % dotázaných.

Graf 17: Sedmiramenný svícen, který je symbolem židovství již od starověku má název:

(Otázka 11)

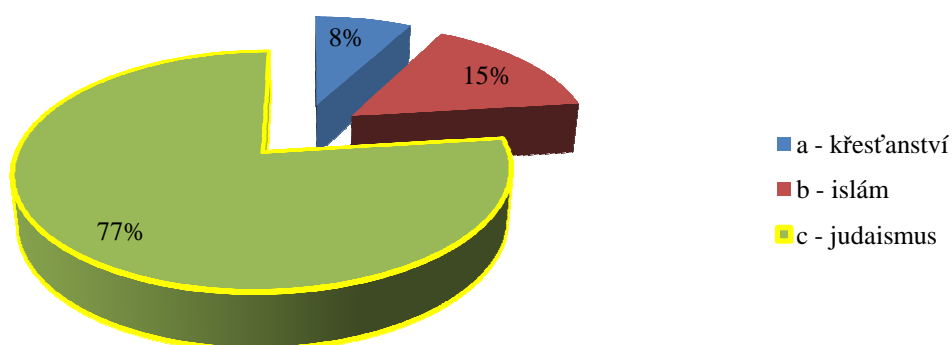

Zdroj: vlastní výkum

Otázka 11 zkoumala, jak se nazývá sedmiramenný svícen, který je symbolem židovství již od starověku. Správně, tedy že se nazývá *menora* **(b)**, odpovědělo 62 % dotázaných. Možnost **(a) Mišna**, vybralo 17 % respondentů a 21 % zvolilo možnost **(c) Kipa**.

Graf 18: Za nejstarší náboženství považujeme?

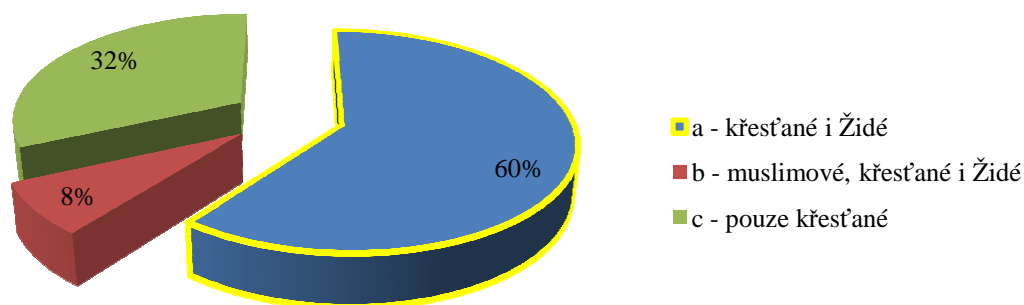
(Otázka 12)

Zdroj: vlastní výkum

Na otázku 12, jaké náboženství považujeme za nejstarší, odpovědělo správně, že *judaismus* (c) 77 % respondentů. Možnost (a) *křesťanství*, zvolilo 8 % dotázaných a možnost (b) *islám* 15 %.

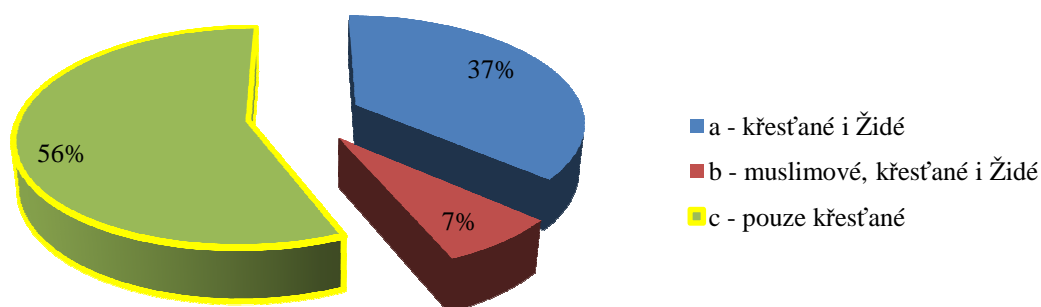
Graf 19: Velikonoce slaví?
(Otázka 13)

Zdroj: vlastní výkum

Na otázku kdo slaví Velikonoce, odpovědělo správně, že *křesťané i Židé* (a) 60 %. Další část dotázaných (32 %) odpovědělo že, *muslimové, křesťané i Židé* (b) a odpověď (c), *pouze křesťané*, zvolilo 8 %.

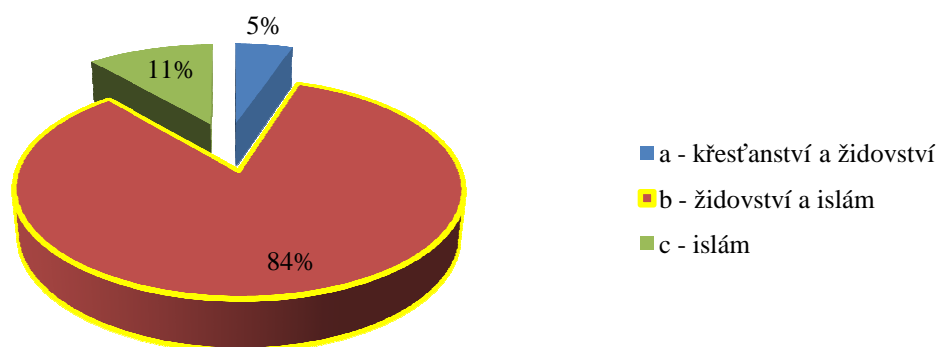
Graf 20: Vánoce slaví?
(Otázka 14)

Zdroj: vlastní výkum

Otázka 14 zkoumala, kdo slaví Vánoce. Správná odpověď, (c) *pouze křesťané*, byla vybrána 56 % dotázaných. Odpověď (a), *křesťané i Židé*, zvolilo 37 % respondentů a odpověď (b), *muslimové, křesťané i Židé* vybralo 7 % dotázaných.

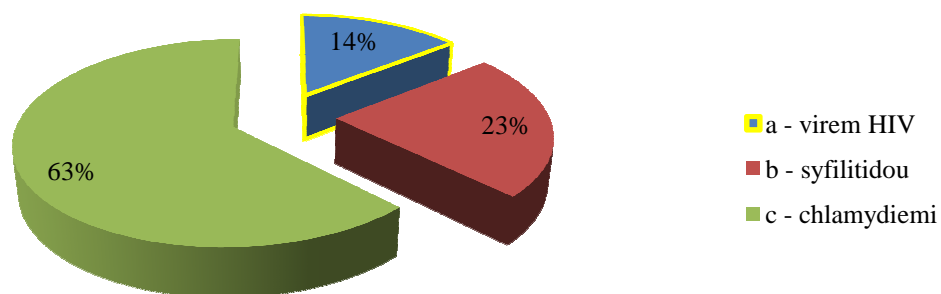
Graf 21: Obřízka z náboženských důvodů je výsadní pro:
(Otázka 15)

Zdroj: vlastní výkum

Další otázka zkoumá, pro jaká náboženství je výsadní obřízka. Správně, tedy že pro *židovství a islám* (b), odpovědělo 84 %. Odpověď (c), *islám*, zvolilo 11 % dotázaných studentů, a odpověď (a), *křesťanství a židovství*, zvolilo 5 % respondentů.

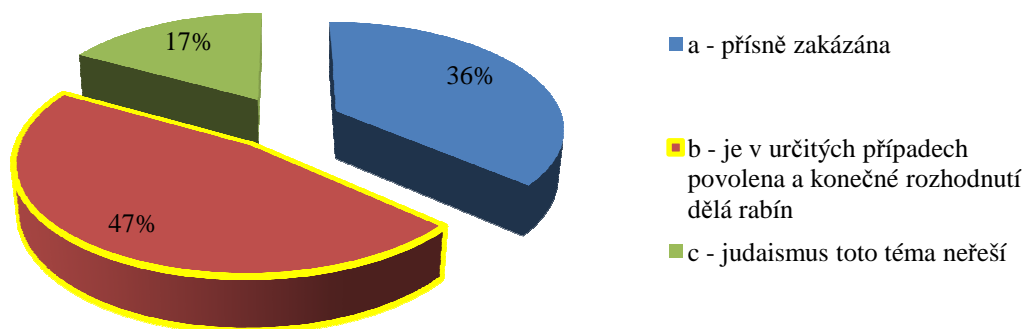
Graf 22: Obřízka se ukázala být jako účinná prevence proti nakažení:
(Otázka 16)

Zdroj: vlastní výkum

Správně na otázku 16, že se obřízka ukázala být jako účinná prevence proti nakažení *virem HIV* (a), odpovědělo 14 % dotázaných. Odpověď (b), *syfyilitida*, označilo 23 % respondentů a odpověď (c), *chlamydie*, 63 %.

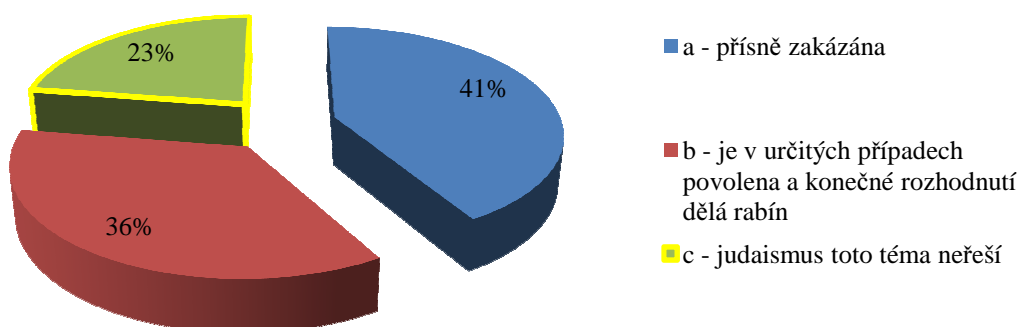
Graf 23: V současné době je interrupce v judaismu?
(Otázka 17)

Zdroj: vlastní výkum

Na další otázku odpovědělo správně, že interrupce v judaismu *je v určitých případech povolena a konečné rozhodnutí dělá rabín* (b), 47 % dotázaných studentů. Že *judaismus toto téma neřeší* (c), si myslí 17 % respondentů. Zbývajících 36 % dotázaných se domnívá, že interrupce je v judaismu *přísně zakázána* (a).

Graf 24: Asistovaná reprodukce je v judaismu?
(Otázka 18)

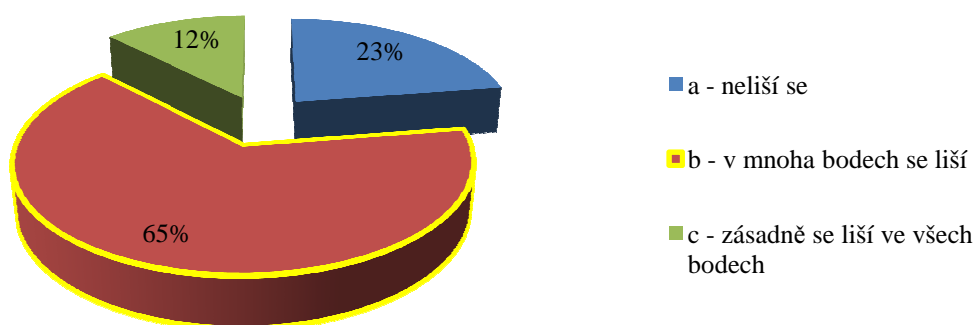

Zdroj: vlastní výkum

U této otázky správně odpovědělo, že *judaismus toto téma neřeší (c)*, 23 % dotázaných. Možnost *(b)*, *asistovaná reprodukce je v určitých případech povolena a konečné rozhodnutí dělá rabín*, zvolilo 36 % dotázaných. Možnost *(a)*, *asistovaná reprodukce je přísně zakázána*, zvolilo 41 %.

Graf 25: Jaký je rozdíl mezi židovskou a současnou sekulární lékařskou etikou?

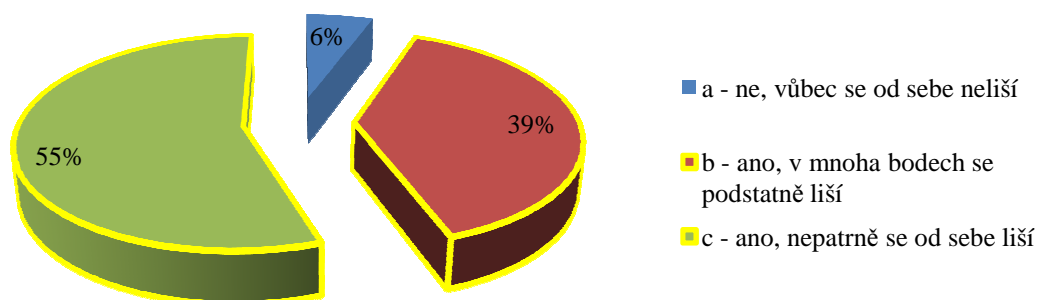
(Otázka 19)

Zdroj: vlastní výkum

U otázky, jaký je rozdíl mezi židovskou a současnou sekulární lékařskou etikou, odpovědělo správně, že *se v mnoha bodech liší (b)*, 65 % respondentů. Možnost *(a)*, *neliší se*, vybralo 23 % studentů a možnost *(c)*, *zásadně se liší ve všech bodech*, zvolilo 12 % dotázaných.

Graf 26: Existují rozdíly mezi křesťanskou a židovskou etikou?
(Otázka 20)

Zdroj: vlastní výkum

Zda existují rozdíly mezi křesťanskou a židovskou etikou zkoumala otázka 20. U této otázky došlo k jistým komplikacím (viz. kapitolu Diskuze), a proto byly nakonec jako správné uznány dvě odpovědi. *Ano, v mnoha bodech se podstatně liší* (b) odpovědělo 39 % respondentů a (c) *ano, nepatrně se od sebe liší*, kterou zvolilo 55 %. Odpověď (a), *ne, vůbec se od sebe neliší*, vybralo 6 % dotázaných.

Tabulka 2: Správné odpovědi studentů jednotlivých fakult

	Správné odpovědi (v %)	Počet správných odpovědí (z 20)	Maximum správných odpovědí (z 20)	Minimum správných odpovědí (z 20)
Teologická fakulta JČU	61,7	12,3	18	7
Zdravotně sociální fakulta JČU	64,8	13,0	19	6
Pedagogická fakulta JČU	59,1	11,8	17	5

Zdroj: vlastní výkum

Z tabulky 2 můžeme vyčíst, jak se která fakulta umístila na pomyslném žebříčku úspěšnosti. Nejúspěšnější byli studenti **Zdravotně sociální fakulty JČU**, kteří v průměru správně zodpověděli 13 otázek z 20. To je 64,8 % správných odpovědí na celý dotazník. Maximum správných odpovědí z této fakulty bylo 19 (z 20) a minimum 6 (z 20).

Teologická fakulta JČU je druhá v pořadí úspěšnosti, protože průměr správných odpovědí na dotazník činí 61,7 %. Průměrný počet správných odpovědí na dotazník je 12,3 z 20 možných. Správných odpovědí v dotazníku bylo maximálně 18 (z 20) a minimálně 7 (z 20).

Průměrný počet správných odpovědí na dotazník je u studentů **Pedagogické fakulty JČU** 11,8 z celkového počtu 20. Tito studenti odpověděli správně maximálně na 17 (z 20) otázek v dotazníku a minimálně na 5 (z 20). Procento úspěšnosti u studentů Pedagogické fakulty JČU činí 59,1 %.

Tabulka 3: Správné odpovědi studentů jednotlivých fakult na otázku 17 a 18

Fakulta\Správné odpovědi	Otázka 17	Otázka 18	Průměr
Teologická fakulta JČU	39 %	13 %	26 %
Zdravotně sociální fakulta JČU	58 %	32 %	45 %
Pedagogická fakulta JČU	46 %	26 %	36 %

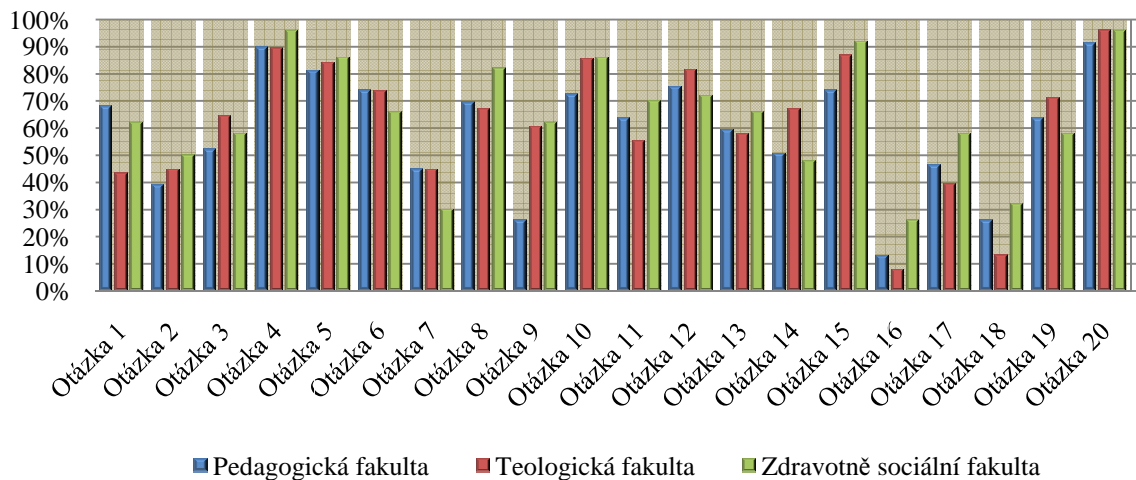
Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 3 ukazuje, jak studenti jednotlivých fakult odpovídali na otázku 17 a 18. Otázka 17 zkoumala *postoj současného judaismu k interrupci*. Studenti **Zdravotně sociální fakulty JČU** se na pomyslném žebříčku úspěšnosti umístili na prvním místě, protože 58 % z nich na tuto otázku odpovědělo správně. **Studenti Pedagogické fakulty JČU** odpovídali na otázku 17 s 46% úspěšností. Na posledním místě jsou respondenti z **Teologické fakulty JČU**, z nichž 39 % odpovědělo správně.

V otázce 18, která zkoumala stanovisko *judaismu k asistované reprodukci*, můžeme vysledovat podobný trend, jako v otázce sedmnácté. Největší procento (32 %) správných odpovědí má **Zdravotně sociální fakulta JČU**. Druzí jsou respondenti z **Pedagogické fakulty JČU** s 26 % správných odpovědí na otázku 18. Studenti **Teologické fakulty JČU** odpovídali s 13% úspěšností.

Celkově tedy byli nejúspěšnější studenti Zdravotně sociální fakulty JČU, na druhém místě studenti Pedagogické fakulty JČU a poslední byli studenti Teologické fakulty JČU.

Graf 27: Porovnání fakult dle odpovědí na jednotlivé otázky

Zdroj: vlastní výzkum

Z tohoto grafu můžeme vyčíst, jak studenti Pedagogické, Teologické a Zdravotně sociální fakulty správně odpovídali na jednotlivé otázky. Zde bych se zaměřila na studenty Teologické fakulty, u kterých jsem předpokládala, že budou mít nejvíce znalostí o judaismu, kterého se týká zejména prvních patnáct otázek.

U **otázky 1**, co je halacha, měli studenti Teologické fakulty jen 43 % správných odpovědí oproti studentům Pedagogické fakulty, ti odpovídali s 68 % úspěšností. U **otázky 2**, co je Talmud, se studenti Teologické fakulty umístili na druhém místě, protože správně odpovědělo jen 45 % z nich, studenti Zdravotně sociální fakulty odpovídali s 50% úspěšností. Naopak v **otázce třetí**, která zkoumala co je Tóra, studenti Teologické fakulty správnou odpověď zvolili ve většině případů, jejich úspěšnost činila 64 %.

V **otázce 4**, týkající se mužské obřízky u Židů, nepozorujeme výrazné rozdíly v odpovědích studentů jednotlivých fakult. Nicméně Teologická fakulta je zde na třetím místě s 89 % správných odpovědí. Zdravotně sociální fakulta získala 96 %. V **otázce 5**, zda se u Židů provádí ženská obřízka, je Teologická fakulta na druhém místě (84 %), Zdravotně sociální fakulta ji předstihla o 2 %.

Na **otázku 6**, koho označujeme pojmem „Bar micva“, správně odpovědělo shodné procento (74 %) studentů Teologické a Pedagogické fakulty. **Otázka 7**, která zkoumala vědomost studentů o tom, co se připevňuje na rám dveří v židovských domech a bytech, dopadla nejlépe u studentů jak Teologické, tak Pedagogické fakulty, kteří měli opět shodné procento správných odpovědí (45 %). U **otázky 8**, co se v židovské kuchyni nesmí smíchat, měli největší procento správných odpovědí (82 %), studenti Zdravotně sociální fakulty, 67 % dosáhli studenti Teologické fakulty. **Otázka 9**, co je mikve, byla po nejvíce správně zodpovězena u studentů Zdravotně sociální fakulty (62 %), ovšem Teologická fakulta získala jen o procento méně. Studenti Teologické a Zdravotně sociální fakulty získali shodné procento správných odpovědí (86 %) u **otázky desáté**, jak se nazývá sedmý den v týdnu, tzv. den odpočinku.

Otázka 11, jak se nazývá sedmiramenný svícen, dosáhla u studentů Teologické fakulty jen 55 %. Na druhém místě je Pedagogická fakulta s 64 %. **Otázka 12**, jaké náboženství považujeme za nejstarší, patří mezi 5 nejlépe zodpovídaných otázek u všech studentů. Zde Teologická fakulta dosáhla nejlepšího výsledku ze všech fakult (82 %). V **otázce 13**, kdo slaví Velikonoce, byli studenti Teologické fakulty nejméně úspěšní (58 %), naopak nejlépe dopadli respondenti ze Zdravotně sociální fakulty s 66 % správných odpovědí.

Otázka 14, týkající se slavení Vánoc, byla nejčastěji správně zodpovězena u studentů Teologické fakulty (v 67 %). V **otázce 15**, měli respondenti odpovídat na otázku, pro jaká náboženství je výsadní obřizka z náboženských důvodů. Zde nejlépe odpovídali studenti Zdravotně sociální fakulty, a to s 92% úspěšností, studenti Teologické fakulty jsou na druhém místě s 87 %.

Otázka 16, která se týkala preventivní funkce obřizky, byla nejhůře zodpovídanou otázkou z celého dotazníku. Správně na ni odpovědělo jen 8 % studentů Teologické fakulty. Studenti Zdravotně sociální fakulty jsou oproti tomu výrazně lepší, mají 26% úspěšnost, přesto je to jejich nejhorší otázka, co do správných odpovědí. Otázky 17 a 18, týkající se židovských koncepcí v bioetice, jasně ukazují, že studenti Zdravotně sociální fakulty jsou v obou případech na prvních místech. V **otázce 17** získali 58 %, a v otázce osmnácté 32 %. **Otázka 19**, jaký je rozdíl mezi židovskou a

současnou sekulární lékařskou etikou, měla největší procento úspěšnosti u studentů Teologické fakulty, kteří v ní získali 71 %. Studenti pedagogické fakulty byli v této otázce úspěšní v 64 % a studenti Zdravotně sociální fakulty na otázku 19 odpovídali s 58% úspěšností. Jak již bylo zmíněno výše, **otázka 20** je popsána v následující kapitole.

5. Diskuse

Cílem výzkumu bylo kvantitativně zkoumat znalosti studentů Pedagogické fakulty JČU, Teologické fakulty JČU a Zdravotně sociální fakulty JČU o judaismu a jeho koncepcích v bioetice, se zaměřením na interrupci a asistovanou reprodukci. Technikou sběru dat byl anonymní dotazník čítající 20 otázek. První tři byly identifikační (pohlaví, věk, studovaná fakulta) a zbylé otázky ověřovaly znalosti studentů daných fakult o judaismu a jeho koncepcích v bioetice. Bylo rozdáno 300 dotazníků (100 na každé fakultě), vrátilo se jich 212. Pro analýzu dat bylo však použito 195 dotazníků. Odpověď na to, proč jsem si vybrala právě tři výše zmíněné fakulty je nasnadě. U studentů Teologické fakulty jsem předpokládala znalosti z oboru judaismu a u studentů Zdravotně sociální fakulty vědomosti o otázkách bioetiky. Pedagogická fakulta měla sloužit jako jakýsi srovnávací prvek při komparaci výsledků.

Co se týká složení vzorku dle pohlaví (82 % žen, 18 % mužů), které ukazuje Graf 1 a 2, ukazuje se ne příliš překvapivý trend, že vysokou školu, zvláště humanitního zaměření, studuje více žen než mužů. Další pohled může být ten, že ženy jsou většinou ochotnější dotazník vyplnit. Věkové složení vzorku lze vyčíst z Grafu 4, 5 a Tabulky 1. Největší procento (74 %) respondentů se nachází ve věkové skupině 20 – 29. Nejmladšímu účastníkovi výzkumu bylo 18 let (z Pedagogické fakulty) a nejstaršímu 60 (z Teologické fakulty). Průměrný věk respondentů činí 25 let. Co se týká jednotlivých fakult, u studentů Pedagogické fakulty činí věkový průměr 21 let, u studentů Zdravotně sociální fakulty 25 let a nejstarší byli respondenti z Teologické fakulty, protože jejich věkový průměr je 29 let. To znamená, že výzkumu se účastnili studenti jak prezenčního tak kombinovaného studia.

Jak vidíme v Tabulce 2, nejvíce správných odpovědí, 13 z 20, to je v průměru 64, 8 %, dosáhli studenti Zdravotně sociální fakulty. Maximum správných odpovědí bylo u těchto studentů 19 a minimum 6 z 20 možných 20. Z Grafu 26, který ukazuje porovnání správnosti odpovědí na otázky dle jednotlivých fakult, vyplývá, že studenti Zdravotně sociální fakulty se na prvním místě ocitli 12 krát, to znamená, ve dvanácti otázkách byli úspěšnější než studenti Pedagogické a Teologické fakulty. Na druhém místě se umístili 3 krát a na posledním místě 5 krát.

Dle Tabulky 2 má Teologická fakulta průměr správných odpovědí na celý dotazník 61, 7 %. Průměrně studenti této fakulty odpovídali správně na 12 otázek, maximum správných odpovědí činí 18 a minimum 7. Graf 26 ukazuje, že studenti Teologické fakulty odpovídali lépe než studenti zbylých dvou fakult v 5 případech, na druhém místě se ocitli 7 krát a nejhůřší byli 8 krát. Respondenti z Pedagogické fakulty odpovídali správně v průměru na 12 otázek, přičemž maximum správných odpovědí je 17 a minimum 5. Z Grafu 26 můžeme vyčíst, že studenti Pedagogické fakulty byli nejlepší ve třech otázkách, druzí byli desetkrát a třetí sedmkrát. Celkově tedy můžeme říct, že nejlépe ze všech fakult dopadli studenti Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity.

Z výše uvedeného tedy vyplývá že, **hypotéza 2**, *Studenti Teologické fakulty Jihočeské univerzity mají více znalostí o judaismu než studenti Zdravotně sociální a Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity*, **se nepotvrdila**. Tento výsledek mě velice překvapil. Předpokládala jsem, že studenti Teologické fakulty budou mít více obecných znalostí o judaismu, neboť se učí o náboženstvích a informace, na něž jsem se v dotazníku ptala, nepovažuji za nijak odborné, ale spíše základní, všeobecně známé. Této problematice se týkalo především prvních patnáct otázek dotazníku. Z těchto patnácti otázek studenti Teologické fakulty měli největší procento úspěšnosti jen ve třech otázkách a ve dvou otázkách shodné procento se studenty Pedagogické fakulty.

Tento trend, tedy málo vědomostí o judaismu, myslím si, můžeme zobecnit pro celou českou společnost. Důvody proč tomu tak je, jsou nasnadě. Ačkoliv ve středověku byla Praha jedním z největších židovských center a na konci 17. století zde žilo zhruba jedenáct tisíc Židů (Pařík, 2001), po válce většina českých Židů emigrovala nebo se asimilovala. Jak tedy uvádí Fišer, judaismus v České republice spíše působí dojmem, že se jedná o netradiční náboženský směr a nikoliv o náboženství, které je zde doma už více než tisíc let (2001). Dalším faktem, ovlivňujícím nevědomost o náboženstvích, je bezesporu sekularizace české společnosti.

Z Tabulky 3 lze vyčíst, nakolik úspěšně studenti jednotlivých fakult odpovídali na otázky 17 a 18, které se týkaly židovských koncepcí v bioetice. Zde jednoznačně dominovala Zdravotně sociální fakulta, na druhém místě se umístila Pedagogická

fakulta a nejméně správných odpovědí na tyto dvě otázky uvedli studenti Teologické fakulty.

Z výše uvedeného vyplývá, že **hypotéza 1**, *Studenti Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity mají více vědomostí o koncepcích v bioetice, včetně židovských, než studenti Pedagogické a Teologické fakulty Jihočeské univerzity*, **se potvrdila**. Potvrzení hypotézy 1 mě, jako studentku Zdravotně sociální fakulty, příjemně překvapilo. Ačkoliv se bioetika na naší fakultě vyučuje jako nepovinný předmět, studenti se o ní dozvídají i v jiných předmětech, především v Etice pro pomáhající profese, která je v různých modulacích povinná pro všechny obory na fakultě.

Při realizaci této práce se vyskytlo několik menších či větších obtíží. Předně bych chtěla zmínit nedostatek informací a literatury o současném židovství a židovské bioetice v českém jazyce. Více pramenů o tomto tématu jsem získala v angličtině. Práce s touto literaturou byla náročná, neboť mi informace o pojetí bioetiky v judaismu připadaly nejednotné. Jedna věc je totiž co například o interrupci říká Talmud či Halacha a další věc je jak si toto ustanovení vykládá rabín podle „jeho“ směru judaismu. Zde se tedy potvrdilo, že současný judaismus je vnitřně různorodý a v mnoha aspektech nejednotný a že tam, kde jsou čtyři Židé, bude nejméně pět odlišných názorů (Fišer, 2001).

Dále bych na tomto místě chtěla blíže pohovořit o otázkách 19 a 20, které se v určitém ohledu jevily jako sporné. U těchto otázek došlo k jistému vývoji paralelně s tím, jak jsem se více ponořovala do tématu o židovské etice a bioetice a srovnávala ji s dalšími náboženstvími, především křesťanstvím. U otázky 19, *jaký je rozdíl mezi židovskou a současnou sekulární lékařskou etikou*, bych ráda vysvětlila, co myslím pojmem „sekulární lékařská etika“. Současná sekulární lékařská etika však, dle mého názoru, s lékařskou etikou, která vychází především z Hippokratovy přísahy a dalších zdrojů, má málo společného. Počty interrupcí každoročně konaných v naší zemi, a nejen zde, jsou toho důkazem. Eutanazie sice v Česku zatím povolena není, ale zákon, i když byl zamítnut, již jednou navrhován byl. Ačkoliv tedy judaismus představuje jeden ze zdrojů lékařské etiky, v současném sekulárním světě se od ní v mnoha bodech liší, neboť jedním z nejdůležitějších principů židovské lékařské etiky je posvátnost a

důstojnost lidského života. Jak uvádí Kořenek, určitý typ etických argumentů, které jsou běžné v dnešní sekularizované společnosti, je pro judaismus nepřijatelný (2004).

U otázky 20, *zda existují rozdíly mezi křesťanskou a židovskou etikou*, musím přiznat svou chybu, neboť tato otázka měla zkoumat rozdíly mezi křesťanskou a židovskou bioetikou. Když ale došlo k této tiskové chybě, které jsem si bohužel všimla až při zpracování těchto dotazníků, začala jsem studovat křesťanskou a židovskou etiku, abych mohla co nejzodpovědněji posoudit správnost odpovědí studentů na otázku 20. Pomůckou mi byla kniha „Desatero v životě židů a křesťanů: dialog ortodoxního rabína a křesťanského teologa“, ze které v této práci také cituji. Ačkoliv má desatero zásadní význam pro etiku jak v židovství, tak v křesťanství, jeho výklad autoritami těchto náboženství skýtá mnohé rozdíly ale také společné momenty. Proto se nemůže definitivně tvrdit, že se etika křesťanů a Židů v mnoha bodech podstatně liší, ani že se od sebe nepatrně liší. Z těchto důvodů jsem podle svého nejlepšího svědomí jako správné odpovědi uznala obě dvě. Tím samozřejmě došlo k určitému zkreslení ve výsledcích výzkumu.

6. Závěr

Diplomová práce se zabývá židovstvím a židovskými přístupy k interrupci a asistované reprodukci. Teoretická část se věnuje obecně judaismu a jeho směrům, shrnuje literární prameny judaismu, popisuje dialog mezi křesťany a Židy. Další kapitoly této práce představují svátky v židovském roce a jejich rozdělení do několika skupin, židovskou rodinu, včetně podkapitoly o těhotenství a narození dítěte a zvyků, které s tímto souvisí. V závěru teoretické části jsem srovnala tři světová monoteistická náboženství jako zdroje lékařské etiky a nastínila postoj judaismu k interrupci a asistované reprodukci.

Cílem této diplomové práce je poukázat na židovské podněty pro řešení některých problémů současné bioetiky - interrupce a asistované reprodukce. Hypotéza 1, *Studenti Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity mají více vědomostí o koncepcích v bioetice, včetně židovských, než studenti Pedagogické a Teologické fakulty Jihočeské univerzity*, se potvrdila. Hypotéza 2, *Studenti Teologické fakulty Jihočeské univerzity mají více znalostí o judaismu než studenti Zdravotně sociální a Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity*, se nepotvrdila. Cíl práce byl uskutečněním výzkumu splněn.

Z výzkumu tedy vyplývá, že studenti Zdravotně sociální fakulty mají více znalostí o koncepcích v bioetice, než studenti zbylých dvou fakult. Jedná se především o pojetí interrupce a asistované reprodukce. Ačkoliv jsem předpokládala, že studenti Teologické fakulty budou mít více vědomostí o judaismu, než studenti Pedagogické a Zdravotně sociální fakulty, výzkum to nepotvrdil. Ukázalo se, že nejvíce vědomostí o tomto tématu mají studenti Zdravotně sociální fakulty.

Na tomto místě je však třeba upozornit na nedostatečný počet účastníků výzkumu. Proto je nutné se vyhnout přílišnému zobecnění a aplikaci výsledků na všechny studenty výše zmíněných fakult Jihočeské univerzity.

Předkládaná diplomová práce by mohla sloužit studentům Jihočeské univerzity jako studijní materiál. Dále by příspěvky z této práce mohly být publikovány v časopise Kontakt na Zdravotně sociální fakultě.

7. Seznam použitých zdrojů

1. AUSUBEL, Michael J. - BROYDE, Michael. *Marriage, sex and family in Judaism*. Oxford, Rowman & Littlefield Publishers, 2005. 339 s. ISBN 0-7425-4515-6.
2. BACHRANOVÁ, Hana - SMEJKAL, Vladimír. *Velký lexikon společenského chování*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 356 s. ISBN 978-80-247-1560-5.
3. BARILAN, Michael, Y. *Her pain prevails and her judgment respected - abortion in Judaism*. *Journal of Law & Religion* [online]. 1. 4. 2009 [cit. 2011-08-05]. Dostupné z:
<<http://web.ebscohost.com.ezproxy.vse.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7b4b221-4006-4376-a8b8-279ef69ad482%40sessionmgr114&vid=2&hid=111>>
4. BARMASH, Pamela. *Conservative Judaism in the twenty-first century* [online]. 2005. [cit. 2011-08-05]. Dostupné z:
<http://findarticles.com/p/articles/mi_m0411/is_34_54/ai_n27867415/pg_2/?tag=mantle_skin;content>
5. BAUMANN, Arnulf H. *Co by měl každý vědět o židovství*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2000. 201 s. ISBN 80-7017-205-3.
6. BLEICH, David - ROSNER, Fred. *Jewish bioethics*. Hoboken: KTAV Publishing House, 2000. 455 s. ISBN 0-88125-640-4.
7. BRADSHAW, Paul F. - HOFFMAN, Lawrence A. *Life Cycles in Jewish and Christian Worship: two liturgice traditions*. Vol. 4. University of Notre Dame Press, 1996. 303 s. ISBN 0-268-01307-1.
8. DAMOHORSKÁ, Pavla - NOSEK, Bedřich. *Židovské tradice a zvyky*. Vyd. 1. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 2010. 271 s. ISBN 978-80-246-1518-9.
9. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Vyd. 3. Praha: Karolinum, 2007. 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7.

10. DUSHINSKY, Michael. Židovské svátky. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*. [online]. 2001, č. 1. [cit. 2011-08-01]. Dostupné z: <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir101.pdf>> ISSN 1212-1371.
11. DVOŘÁKOVÁ, Martina. Bůh to jednou prokáže: rozhovor s hlavou českého ortodoxního judaismu. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*. [online]. 2001, č. 1. [cit. 2011-08-01]. Dostupné z: <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir101.pdf>> ISSN 1212-1371.
12. FELDMAN, David M. *Birth kontrol in Jewish law: Marital relations, Contraception and Abortion as Set Forth in the Classic Texts of jewish Law*. Vyd. 1. New York: New York University Press, 1998. 349 s. ISBN 0-7657-6058-4.
13. FISHBANE, Michael A. *Judaismus: zjevení a tradice*. V čes. jazyce vydání. 1. Praha: Prostor, 1996. 191 s. Náboženské tradice světa Obzor: knihovna důstojníka; sv. 5. ISBN 80-85190-47-8.
14. FIŠER, Adam. Fenomén židovství. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*. [online]. 2001, č. 1. [cit. 2011-08-12]. Dostupné z: <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir101.pdf>> ISSN 1212-1371.
15. FRANEK, Jaroslav. *Judaizmus: kniha o židovskej kultúre, histórii a náboženstve*. Vyd. 2. Bratislava: Archa, 1993. 216 s. ISBN 80-7115-043-6.
16. GOTTLIEB, Freema. *Symboly židovského života: mystický výklad náhrobních reliéfů*. Praha: Tvorba, 1997. 30 s. ISBN 80-85386-81-X.
17. GRIFFIN, David P. - ROWE, Patrick J. - VAYENA, Effy. *Current Practises and Controversies in Assisted Reproduction: report of a meeting „Medical, Ethical and Social Aspects of Assisted Reproduction“ held at WHO Headquarters in Geneva, Switzerland 17-21 September 2001*. [online]. 2001[cit. 2011-08-06] Dostupné z: <http://scholar.google.cz/scholar?hl=cs&q=assisted+reproductive+technology+judaism&btnG=Hledat&as_ylo=&as_vis=0>
18. HALÍK, Tomáš. Proslovy a kázání. *Židé, křesťané a kultura paměti: proslov pro seminář Spolku akademiků Židů k výročí Křišťálové noci v Senátu ČR*,

- listopad 2007* [online].[cit. 2011-08-04]. Dostupné z:
<http://www.halik.cz/kazani/senat_listopad2007.php>
19. HALÍK, Tomáš. Proslovy a kázání. *Proslov v plenárním auditoriu na mezinárodní křesťansko-židovské konferenci v Krakově* [online]. 6. 3. 2009 [cit. 2011-08-04]. Dostupné z: <http://www.halik.cz/kazani/krestansko-zidovske_setkani_krakov2009.php>
 20. HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů: ze života světových náboženství*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 279 s. ISBN 80-7106-834-9.
 21. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Lékařská etika*. Vyd. 3. Praha: Galén, 2002. 272 s. ISBN 80-7262-132-7.
 22. IVANOVÁ, Kateřina - ŠPIRUDOVÁ, Lenka - KUTNOHORSKÁ, Jana. *Multikulturní ošetrovatelství I*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005. 248 s. ISBN 80-247-1212-1.
 23. JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.
 24. KIRSCHNER, Jan. *Magazín ChristNet.cz* [online]. 6. 1. 2011[cit. 2011-08-03]. Dostupné z: <<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=3567>> Rozhovor s předsedou Společnosti křesťanů a Židů Adamem Borzičem.
 25. KOŘENEK, Josef. *Lékařská etika*. Vyd. 2. Praha: Triton, 2004. 234 s. ISBN 80-7254-538-8.
 26. KUNETKA, František. *Židovský rok a jeho svátky: „Budeš se radovat před Hospodinem, svým bohem“ (Dt 16,11)*. Vyd. 4. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. 129 s. ISBN 80-244-0356-0.
 27. LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Vyd. 1. Praha: Euromedia Group - Ikar a Knižní klub, 2000. 247 s. ISBN 80-7202-704-2.
 28. ONDOK, Josef P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2005. 214 s. ISBN 80-7254-486-1.

29. PAVLINCOVÁ, Helena. *Judaismus, křesťanství, islám*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a rozš. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. 661 s. ISBN 80-7182-165-9.
30. PAŘÍK, Arno. Historie židovské Prahy. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2001, č. 1. [cit. 2011-08-07]. Dostupné z: <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir101.pdf>> ISSN 1212-1371.
31. PÖHLMANN, Horst G. *Desatero v životě židů a křesťanů: dialog ortodoxního rabína a křesťanského teologa*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2006. 197 s. Cesty; sv. 13. ISBN 80-7021-783-9.
32. MUNZAROVÁ, Marta. *Zdravotnická etika od A do Z*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005. 153 s. ISBN 80-247-1024-2
33. NADLER, Richard. *Judaism and Abortion: The Hijacking of a Tradition. Human Life Review* [online]. 2006 [cit. 2011-08-05]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com.ezproxy.vse.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=4b8ea372-8470-4227-ae71-b1244c152769%40sessionmgr111&vid=2&hid=111>>
34. NADLER, Richard. *Abortion and Traditional judaism: Feticide in the MeAm Lo'ez. Human Life Review*. [online]. 2001 [cit. 2011-08-05]. Dostupné z: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3798/is_200107/ai_n8961234/?tag=mantle_skin;content>
35. NEWMAN, Ja'akov - SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 1992. 285 s. ISBN 80-900895-3-4.
36. NOVOTNÝ, Tomáš. Poselství pro lidstvo: rozhovor s lubavičským rabínem. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2001, č. 1. [cit. 2011-08-01]. Dostupné z: <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir101.pdf>> ISSN 1212-1371.
37. NOVOTNÝ, Tomáš. Literární prameny judaismu. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*. [online]. 2001, č. 1. [cit. 2011-08-01].

- Dostupné z: <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir101.pdf>> ISSN 1212-1371.
38. ROSNER, Red. *Biomedical ethics and Jewish law*. Hoboken: KTAV Publishing House, 2001. 552 s. ISBN 0-88125-700-1.
39. ŘEŽÁBEK, Karel. *Léčba neplodnosti*. Vyd. 4. Praha: Grada, 2008. 176 s. ISBN 978-80-247-2103-3.
40. SHANNER, Laura - NISKER, Jeffrey. *Bioethics for clinicians: 26. Assisted reproductive technologies*. CMAJ. Canadian medical association. [online]. 2001 [cit. 2011-08-04]. Dostupné z: <<http://ecmaj.ca/content/164/11/1589.short>>
41. SOKOL, Jan. *Člověk a náboženství: proměny vztahu člověka k posvátnému*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 248 s. ISBN 80-7178-886-4.
42. SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu: Barrister & Principal, 2007. 228 s. ISBN 978-80-87029-07-7.
43. STEMBERGER, Günter. *Talmud a Midraš: úvod do rabínské literatury*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1999. 44ý s. ISBN 80-7021-301-9.
44. ŠTAMPACH, Ivan O. Směry v judaismu. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2001, č. 1. [cit. 2011-08-01]. Dostupné z: <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir101.pdf>> ISSN 1212-1371.
45. VÁCLAVÍK, David. Veselí, chudí a zbožní. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2001, č. 1. [cit. 2011-08-01]. Dostupné z: <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir101.pdf>> ISSN 1212-1371.
46. WERTHEIMER, Jack. *Judaism and the future of religion in America: the situation of Conservative Judaism today* [online]. 2005. [cit. 2011-08-05]. Dostupné z: <http://findarticles.com/p/articles/mi_m0411/is_34_54/ai_n16114654/pg_4/?tag=mantle_skin;content>
47. www.atlasceska.cz *Liberecká synagoga – Stavba smíření* [online]. [cit. 2011-08-12]. Dostupné z: <<http://www.atlasceska.cz/liberecky-kraj/liberecka-synagoga-stavba-smireni/>>

48. ZARZYCKÁ, Karolína. Obřízka ochrání penis před zraněním a virem HIV, dokázali vědci [online]. 9. 6. 2010. [cit. 2011-08-09]. Dostupné z: <
<http://www.novinky.cz/zena/deti/202493-obrizka-ochrani-penis-pred-zranenim-a-virem-hiv-dokazali-vedci.html> >

8. Klíčová slova

- Asistovaná reprodukce
- Interrupce
- Judaismus
- Křesťané a Židé
- Směry judaismu
- Svátky v židovském roce
- Zdroje lékařské etiky
- Židovská rodina

9. Přílohy

Příloha č. 1: Přehled židovského roku s jeho svátky

Příloha č. 2: Hippokratova přísaha

Příloha č. 3: Dotazník

Příloha č. 1: Přehled židovského roku s jeho svátky

TIŠRI (30 dní)

1. - 2. Roš ha-šana (Nový rok)
3. půst Gedajla (zavraždění Gedajláše)
10. Jom kipur (Den smíření)
15. – 21. Sukot (Svátek stánků)
22. Šemini aceret (osmý den)
23. Simchat tora (Svátek radosti z tóry)

MARCHEŠVAN (29 nebo 30 dní)

KISLEV (29 nebo 30 dní)

25. - 2. Chanuka (Posvěcení chrámu)

TEVET (29 dní)

10. půst Asara be-tevet (začátek Nabukadnezarova obléhání Jeruzaléma)

ŠEVAT (30 dní)

15. Tu be-švat (Nový rok stromů)

ADAR (29 dní)

13. Esterin půst
14. Purim (svátek losů)

NISAN (30 dní)

15. - 22. Pesach (Svátek přejití)
27. Jom ha-zikaron (památka obětí holocaustu)

IJAR (29 dní)

5. Jom ha-acmaut (Den nezávislosti)
18. Lag be-omer (33. den omeru)
27. Jom Jerušalaim (Den Jeruzaléma)

SIVAN (30 dní)

6. - 7. Šavuot (Svátek týdnů)

TAMUZ (29 dní)

17. půst Šiva asar be-tamuz (dobytí Jeruzaléma)

AV (30 dní)

9. půst Tiša be-av (Den smutku)

ELUL (29 dní)

(Kunetka, 2001, s. 14-15)

Příloha č. 2: Hippokratova přísaha

Přisáhám při lékaři Apollonu, při Hygieii a Panacei, volám za svědky všechny bohy a bohyně, že ze všech sil a s plným svědomím budu plnit tento slib: Budu si vážit svého mistra v tomto umění jako svých vlastních rodičů, budu se s ním dělit o svůj příjem, budu mu dávat to, čeho bude mít nedostatek; budu pokládati jeho děti za své bratry pokrevné a ze své strany vyučím je v tomto umění bez odměny a bez závazků. Umožním účast na vědění a naukách tohoto oboru především svým synům, dále synům svého mistra a potom těm, kdo zápisem a přísahou se prohlásí za mé žáky, ale nikomu jinému. Aby nemocní opět nabyli zdraví, nařídím opatření podle svého nejlepšího vědění a posouzení a budu od nich vzdalovat všechno zlé a škodlivé.

Nehodlám se pohnouti od nikoho, ať je kdokoliv, abych mu podal jedu nebo abych mu dal za podobným účelem radu. Nedám žádné ženě vložku do pochvy s tím úmyslem, abych zabránil oplodnění nebo přerušil vývoj plodu. Svůj život i své umění budu ceniti jako posvátné; nebudu dělati operaci kamene a vstoupím-li do domu, vejdu tam pro blaho nemocných, zdržím se všeho počínání nešlechtného, neposkvřím se chlípným dotekem s ženami, muži, se svobodnými ani s otroky. O všem, co uvidím a uslyším při léčení samém, nebo v souvislosti s ním, zachovám mlčení a podržím to jako tajemství, nebude-li mi dáno svolení k tomu, abych to řekl. Udržím-li pevně a dokonale věrnost této přísaze, buď mi za to dán šťastný život a budoucí zdar ve výkonu povolání, aby má pověst došla chvály pro všechny časy; kdybych však se proti této přísaze prohřešil, ať mě postihne pravý opak (Haškovcová, 2002, s. 75-76).

Příloha č. 3: Dotazník

Dobrý den,

jsem studentka 2. ročníku Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity. Ve své diplomové práci „Židovské přístupy k vybraným kapitolám bioetiky“ se zabývám povědomím studentů různých fakult o židovství vůbec a o jeho přístupech k tématu interrupce a asistované reprodukce. Chtěla bych Vás tímto poprosit o vyplnění dotazníku, který je anonymní a jehož výsledky budou použity pouze pro zpracování mé diplomové práce.

Děkuji Vám za Vaši ochotu a čas ☺

Bc. Tereza Sellnerová

Osobní údaje

Pohlaví:

muž

žena

Věk:.....

Studovaná fakulta:

Pedagogická fakulta JČU

Zdravotně sociální fakulta JČU

Teologická fakulta JČU

Otázky

U následujících otázek zakroužkujte vždy pouze jednu možnost. Odpovězte prosím na všechny otázky.

1. Halacha je:
 - a) celkový souhrn židovského náboženského práva
 - b) druh židovské mystiky
 - c) židovské osvícenství
2. Talmud je:
 - a) soupis židovských zvyků a tradic z počátku našeho letopočtu
 - b) soupis rabínských diskuzí týkajících se židovského zákona
 - c) prvních pět knih hebrejské Bible
3. Co je Tóra?
 - a) prvních pět knih hebrejské Bible
 - b) hebrejská Bible
 - c) soupis židovských zvyků a tradic z počátku našeho letopočtu
4. Mužská obřízka se u Židů:
 - a) neprovádí
 - b) provádí se osmý den po narození
 - c) provádí se osmý den po narození, ale pouze u prvorozeného syna
5. Ženská obřízka se u Židů:
 - a) provádí vždy
 - b) provádí se jen ve zvláštních případech
 - c) za žádných okolností neprovádí a nikdy neprováděla
6. Pojmem „Bar micva“ se označuje:
 - a) třináctiletý chlapec, který je poprvé vyvolán k Tóře
 - b) dvanáctiletá dívka, která dosáhla náboženské odpovědnosti
 - c) chlapec, který byl obřezán
7. Na rám dveří v židovských domech, bytech a obchodech se umísťuje?
 - a) ketuba
 - b) mezuzá
 - c) Mišna

8. Judaismus, co se týče kuchyně, přísně zakazuje smísení:
- a) vaječ a masa
 - b) mléka a masa
 - c) masa a zeleniny
9. Mikve je:
- a) rituální lázeň
 - b) židovský svátek
 - c) tradiční židovský pokrm
10. Sedmý den v týdnu, tzv. den odpočinku se nazývá:
- a) Pesach
 - b) Šabat
 - c) Chanuka
11. Sedmiramenný svícen, který je symbolem židovství již od starověku má název:
- a) Mišna
 - b) Menora
 - c) Kipa
12. Za nejstarší náboženství považujeme?
- a) křesťanství
 - b) islám
 - c) judaismus
13. Velikonoce slaví?
- a) křesťané i Židé
 - b) muslimové, křesťané i Židé
 - c) pouze křesťané
14. Vánoce slaví?
- a) křesťané i Židé
 - b) muslimové, křesťané i Židé
 - c) pouze křesťané
15. Obřezka z náboženských důvodů je výsadní pro:
- a) křesťanství a židovství
 - b) židovství a islám
 - c) islám

16. Obřízka se ukázala být jako účinná prevence proti nakažení:
- a) virem HIV
 - b) syfilitidou
 - c) chlamydiemi
17. V současné době je interrupce v judaismu?
- a) přísně zakázána
 - b) je v určitých případech povolena a konečné rozhodnutí dělá rabín
 - c) judaismus toto téma neřeší
18. Asistovaná reprodukce je v judaismu?
- a) přísně zakázána
 - b) je v určitých případech povolena a konečné rozhodnutí dělá rabín
 - c) judaismus toto téma neřeší
19. Jaký je rozdíl mezi židovskou a současnou sekulární lékařskou etikou?
- a) neliší se
 - b) v mnoha bodech se liší
 - c) zásadně se liší ve všech bodech
20. Existují rozdíly mezi křesťanskou a židovskou etikou?
- a) ne, vůbec se od sebe neliší
 - b) ano, v mnoha bodech se podstatně liší
 - c) ano, nepatrně se od sebe liší

Děkuji Vám za spolupráci!